

ŐSKELET

Köröskörül szakadozni kezdett az ég alja s nagyváratlanul megállott a sűrű hóesés.

Reggeltől késő délutánig szakadt, szakadt, mintha valami hatalmas ápoló kéz egyszerre puhább vattacsomókba akarta volna pólyálni a harmadnap i veszett kézitusa színhelyén sebekként terjengő vérpocsolyákat...

Már csak itt-ott sötétlett egy-egy makacsul átívódó vörös folt, lassacskán eltűnedezték azok is s akkor kiszenvedett harcok gyanánt meredt a makulátlan fehér szemfedő alá a rengteg sík táj.

Olykor-olykor varjúsereg vonult el nyugat felé, pár rekedt károgás kerengett le a szürkéségből s utána még észrevehetőbben triumfált a némaság.

A fedezékekben furcsa, földszínű állatok módjára csúsztak-másztak az állig bebugyolált katonák.

Kazay Ubul töprenkedve bámulgatta őket, amint görnyedten, helyenként négykézlábra ereszkedve vonszolták magukat a homályos árokodvakban.

A főhadnagy fejében egyre lázas fantazmagóriák vonaglottak a vad verekedés óta. Gyötrelmes látásokat káprázott a szeme, a füle rémhallások elé csengett, a keze meg-megreszketett s agyveleje mintha véres páraburok alatt főtte volna a kíngondolatokat.

...barlanglakók, motyogta befelé... az ősemlék... tán ilyenformán nyüzsgöttek a Neander völgyében...

Egy négykézláb vándorló huszár hátán megcsillant a remekbe készült kis halálgép, a mannlicher csöve, amint lejjebb siklott a hideg mélységbe.

Valahol messze, egyetlen süvöltő csattanás metszette keresztül a lassacskán közelgő szürkület ritkás ködfüggönyét. Azután újra nagy, dermedtő csönd lett.

Harmadnapja éppen így kezdődött.

Egy puska lövés, azután csönd, még egy durranás... egyszerre bögni kezdtek az ágyúhiénák kelet felől... jöttek az oroszok... a gépfegyver... elkapta a buzógyányát... A szörnyű verekezés emléke ismét megrohanta.

Hideglősen összerázkódott, a foga vacogni kezdett, rögtön rá forróság öntötte el, kusza szavak cserepeztek az ajkára, fölugrott s olyat fújt, mint a vágóhíd felé vonszolt, megkötözött bika.

A fehérhajú ezredorvos részvétellel figyelte össze-vissza taglejtéseit, panaszos tekintetét.

— Ubul — szólította halkan.

A főhadnagy rá sem pillantott.

— Ubulkám, — ismételte szeretettel s a vállára tette a kezét.

A sárgásarcú szikár ember értetlenül nyitotta rá álmatag szemét.

Vállának egy mozdulatával lerázta a rátapadó kezét, hirtelen megmarkolta a mellvéd gerendáját s egyetlen párdacos lendülettel fönttért a lövészárk peremén. Ott szétvetette a lábát és teljes testmagasságban kiegyenesedett, majd pár lépéssel arrább ment.

— Ubul ne gyerekeskedj, meglátnak... gyere vissza, — kiáltott utána az ezredorvos.

A gunnyasztó tisztek fölriadtak.

— Mi az, — kérdezte az őrnagy, de már meg is látta a főhadnagyot maga fölött.

— Őrnagy úr... szólj rá, — kérlelte a jó, aggódó doktora.

— Kazay! Rögtön gyere le, — mordult föl kedvetlenül a nagyszál vörös bakatiszt.

A főhadnagy csodálkozó arccal tekintett le hozzájuk s hirtelen eltűnt a társai szeme elől.

— Kérlek, ne engedd! Örültség! Teljes célt ad a hóban, csaknem egészen kitisztult... idáig látnak még!

— Eh! Hát dajkája vagyok én? Utóvégre van magához való esze! Pont!

— Kérlek alázatosan... a roham óta aligha... az idegei... különben is olyan furcsának, zavartnak láttam azonnal...

— Hát menjen kórházba! Pont! A szentségit! Nem bolondok háza a frontszakaszom! Schluss! A kezét fogjam minden idegsokkos úrnak?

A beállott csöndben mindenki a sápadt, korán deresedő férfiúra gondolt. Senki nem tudott róla semmit, mikor a véres nap előtt, éjszakának idején beállított a gyalog huszáraival. Történ, görnyedten állott meg az őrnagy előtt, úgy hatott rájuk, mintha akkor kelt volna föl a kórházi ágyról. És mégis valami lobogás áradt belőle, valami sötét tűz. Furcsa volt, hogy egy hangot nem ejtett ki magáról. Jóformán minden újonnan jött embernek az volt a szokása, hogy egyszerre elregélte ki, mi, hogy élt, kik várják, hányan, merre aggódnak érte, mi lesz, ha örökre ittmarad. Szinte egy-egy bőséges, könnyfacsaró sírköverset előlegeztek magukról, hogy tudja meg minden bajtárs, miféle értékek mennek veszendőbe, ha a ruhájukból elő kell keresgélni a belévarrt, roncsolt testüket névvel bilyogozó parányi fémtáblácskát.

A mongol koponyájú, marcona férfi meg hallgatott. Akár valami komor, egyetlen betűt nem viselő, pogány kopjafa a lövészárók végtelen síri gödrében.

Másnap is hangtalanul, összeszorított foggal száguldott a rohamozó oroszok testsűrűjébe és buzogánya alatt omlottak az északi emberek, mint a fenyősudarak, mikor a szakadékokból rájuk ront a lappangó főn.

Rongyosan, halottfehéren támoltygott vissza és némán nézegette aludt-véres buzogányát. Vesztét érző, veszett harapásokat osztogatott gubancos eb gyanánt guzorodott össze. Nem ivott, nem evett, ha szólították nem is válaszolt. Valami irtózó tisztelettel leste, kémlelte mindenki...

Az ezredorvos kikukkantott a gerenda között, azután sóhajtvá telepedett le ismét.

Az őrnagy újra fölhörrent.

— Jókor pottyant ide ez a díszhuszár! Miért nem ordonánkodott tovább, ha nem állja a közelharcot?

A szomszéd fedezékből átlátogató kis Draveczky tanár félénken kockáztatta meg:

— Alásan megkövetlek... hallottam, hogy pompásan verekedett a kun huszáraival... Azt mondják, Botond sem üthetett rettenetesebbeket.

Az őrnagy kedvetlenül legyintett.

— Eh! Miért roppant hát össze utána?

Csönd lett.

Kisvártatva megszólalt az ezredorvos.

— Csudálatos complex valaki lehet ez. Ez nem normális ember. Folyton figyelem. Tancélos lehetne az idegklinikán, olyan érdekes a...

— Tancélos, hát az miféle szerzet?

— Olyan őrnagy úr kérlek, aki... akin tanulnak a médikusok.

— Kemény fából faragták pedig ezeket, csak hát... — kezdte Draveczky.

— Ismered közelebbről?

Mindenki feléje fordult.

— Ó! Együtt jártam vele iskolába hét álló esztendeig. Gimnáziumba. Én bentlakos voltam. A leggazdagabb, legelőkelőbb fiú volt a megyében. Engem valahogy megkedvelt. A többiekkel alig állott szóba. Pedig én csak bentlakos voltam. Két stipendiumom volt.

— Bravó, — mosolygott gúnyosan az őrnagy.

— Igenis, az egyiket az Ubul apja járta ki. Nehezen éltem, órákat is adtam, de kiküzdöttem magamat a magam erején . . .

— A te életrajzodat már ismerjük, nevetett Holzwarth, a gyárigazgató. Ha a háború ki nem tör, már egyetemi magántanár stb. stb.!

Draveczky elvörösödött.

— Ubul már akkor külön volt. Engem . . . engem kis költségnek csúfolt. Az apja is afféle Jókai-alak. Az egész környék reszketett a fokosától. Vad emberek ezek.

A tiszték feledkezésre sóvárgó vággyal figyeltek a kis emberke szapora szavára. Édesörömet hallgattak akármit, mindent, mindent, csak az elrémlett és rájuk orzódó halál munkáról ne kelljen hallaniok semmit.

— Alig tanult valamit, csak úgy odaszagolt a könyvekhez, mégis hallatlan merészséggel vágta ki magát. Ha kérdeztük mi lesz, azt mondta, ő lesz az új Kőrösi Csoma Sándor. Az apja járt a messzi keleten. Furcsa fegyverek voltak a kastélyukban. Ubul egyre azt hajtogatta, hogy kikutatja a magyarok őshazáját, vagy odapusztul. A mathézist utálta.

— Nem csudálom — dörmögte az őrnagy.

— Kérlek, a legfelsőbb mathézis . . .

— Aagyan!

— Igenis. A történelmet szerette. Én az egyetemen történet- és irodalomszakos voltam. Egy darabig korrepetitora is voltam Ubulnak. Párszor meg is rakott, mert nagyon eltérő volt a felfogásunk. Mindig azt vitatta, hogy pogányoknak kellett volna maradnunk. Én kinevettem. Ilyenkor . . . Neki nagyon könnyen eljárt a keze. Háromszor olyan erős volt, mint én. Az is rögeszméje volt, hogy a török testvérrel meg kellett volna békülnünk, elfoglalni Bécsét, kiverni minden németet a világból s egyetlen, nagy birodalmat alapítani a magyarok őshazájától új hazánkig. Én bámultam, honnan szedi ezeket? Mindenki bámulta az osztályban. Egyszer piros fezen jött föl lóháton . . . Már akkor lova volt. Mindig a hátán lakott, egyszer be is lovagolt az osztályba . . . majd kicsapták, de az apja alapítványokat tett . . . a tánciskolában egész legenda kör vette körül, minden lány szerelmes volt bele. A végén mégis csak kicsapták. A történelem tanára homályos legendának nevezte becézett családi hagyományukat, hogy Kazától, a hetumogerek egyikétől származnak le, Ubul, de genere Kaza összeszólalkozott vele a hetedikben, feleselésére a hosszú, szemüveges Laczák lerontott a katrédából s meghúzta a fülét. Ubul elbődült és megütötte. Consilium abeundit kapott csak, pedig minden hazai iskolából ki akarták zárni. De az apja közbelépett, Laczákot meg provokálta, kardélre akarta hányni, az öregnek bocsánatot kellett kérni Kaza vezér miatt s meg kellett ígérnie, hogy ezután a Kazayakkal együtt magyarázza a honfoglalást. Ilyenek ezek mind. Rettentő lenne, ha tankönyvírásra adnák magukat.

Az őrnagy elmosolyodott és Draveczky boldogan folytatta:

— Ubul elkerült onnan, valami egyenruhás intézetben tett érettségit, aztán beiratkozott a Keleti Akadémiára. Odafent aztán gyakran találkoztunk Én történet . . .

— . . . „és irodalomszakos voltam“ . . .

— . . . szakos voltam . . . az egyetemen. Ubul akkor is több időt töltött lóháton, mint az iskolában.

— Nyereg alatt puhította a tankönyveket, mi?

— Igenis, volt egy török ifjú barátja, felemás nyelven az arab lovakról tárgyaltak . . . pár év múlva lekerült Konstantinápolyba, nagyokat csavargott Keleten s mikor újra találkoztam vele, agyabafőbe dicsérte régi barátjait, vagy amint ő mondta: rokonait, a törököket. Konstantinápolyt lenézte, inkább a török falvakról, pusztákról áradozott és lelkendezve magasztalta a török művészetet, amelyet én csak tanulmányaimból ismertem, mert én . . .

— Történet- és irodalomszakos . . . na, ne sírj azért, Draveczy!

— Kérlek szépen, bolondot csináltak belőlem. Azért, mert az ember tanár . . .

— Az is ember! Na, folytasd hát, nevetett a kövér Holzwarth.

— Odavolt a turfani sziklatemplomok építkezésétől, mámorossá tette Ibn Tulun mecsetje . . .

— Ki a fenéé — kérdezte az őrnagy.

— Ibn Tuluné, Kairóban — pislogott Draveczy.

— Hja, úgy.

— Igenis. De legjobban a radkani sírtorony bolondította meg, amelyről csillogó szemmel mesélte, hogy olyan, mint valami óriási kőátor a pusztaságban.

— Pompás dolog is az — erősítette Holzwarth. — Képről ismerem.

— . . . Alig győztem utána keresgélni, annyi mindennel zavarba hozott. Roppant elbámultam rajta, honnan vette ez a félvad fiú ezt a dühös érdeklődést, ezt az éles szemet, melyet eddig csak lóra, meg lányra meresztett.

— A háremekről nem beszélt . . . a hastáncosnőkről?

— Lehet, őrnagy uram, de arra nem emlékezem.

— Szép kis tanár vagy te! A komoly dolgokat felejtet el!

Hangosan nevettek, csak az őrnagy erőltetett komolyságot arcára sikerültnek érzett mondása után.

Hirtelen puskalövés roppant a távolból, utána még egy és még egy.

Fölrezeuve ügyeltek egy darabig s nagy csönd támadt.

— Istenem! Kazay . . . — ugrott föl az ezredorvos.

— Legalább észbe kap. Pont! Ne félj, majd köpörcöl az vissza, ha meghallja az orosz kukoricapattogtatást!

Draveczy tiszteletteljesen várt s hogy az arcok még mindig feléje fordultak, megpróbálta folytatni.

— . . . kérdeztem az ősmagyar haza felől, törökül már tudott, azt mondta megtanul még pár nyelvet s azután ennek él csak, rögeszméje volt ez a dolog s ahogy én ismerem, meg is találta volna tűzön-vízen keresztül, de hirtelen meghalt az öreg Kazay. Ubul hazament, beleült a züllő birtokba, elkezdett inni, duhajkodni, egyik párbaft a másik után vívta, megszőktette a lányokat, híres lovasbravurokat csinált, tombolt, agarászott, garázdálkodott, mint valami basa. Engem azonban bedugott közben rendes tanárnak. Különben tán ma is bejáró, óraadó lennék valahol. Közben fel-feljött Pestre. Próbáltam a lelkére beszélni, hogy ne parlagiasodjon így el, többre lenne hivatva, térjen vissza a pályájára és váltsa valóra a nagy terveit. Ubul hallgatott, hallgatott és azt mondta, nagyszerűen érzi a falujában magát, hogy legokosabb az ősök sírján pipázgatni, mint a törökök teszik, nem érdemes semmi komoly munkát végezni, az élet így is eltelik valahogy.

Egyszerre berregni kezdett a tábori telefon az árok mélyén.

Idegesen fülelni kezdtek. A zászlós odafutott, de csakhamar nyugodt arccal telepedett le.

— Semmi, őrnagy úr. Csak azt kérdezték, hogy vagyunk. Hálisitennek csöndben — mondta a telefonistánk.

— E percben csöndben — motyogta az ezredorvos.

— Pénteken csunyául főbekölíntottuk őket. Egyhamar aligha dugják ide az orrukat — buzgólkodott Tar zászlós. Pedig elég gyenge a frontszakaszunk, ha délkelet felől egy átkaroló támadással . . .

Az őrnagy arca elsötétült. Mereven nézett a zászlósra, erőltetve ásított egyet s odaszólt Draveczkynek:

— Na, mesélj még a bolondos cimborádról. Kezd érdekelni.

— Kérlek — szólt mohón az orvoska — én rögtön láttam, mikor betette a lábát hozzánk, hogy nem mindennapi valaki. Ha az ember pszichiater . . .

— Na, Draveczky — sürgette az őrnagy.

A kis tanár a szemüvegét törölgette.

— Naphosszat lehetne erről mesélni, kérem.

— Sokat menyecskezhetett a falujában.

— Ojjé, őrnagy úr, egyszer a fél falu legénye esküdött össze ellene, hogy agyonverik, meg is lékeltek a koponyáját, de közülök három maradt ott vérben-fagyva.

— Hát akkor hogy a fenébe csuklott most így össze a verekedés után?

— Ez az, amit én sem értek . . . azaz hogy . . . mindjárt rátérek, ez a változás sokkal régiebb keletű már rajta . . . engem most éppen az lepett meg, hogy tudott újra a régi, félelmetes Kazay Ubullá lenni . . .

— Érdekes az a buzogány. Múzeális darab — mondta Holzwarth.

— Családi klenódium. A Kazayak büszkesége. Azt mondják ezeresztendő. Én fel sem tudnám emelni. Ő meg: akár a cséphadaróval! . . . Roppant szerette a régi fegyvereket. Falusi unalmában maga szerkesztett egy hatalmas íjat. Úgy belebolondult, hogy félredobta a remek puskáit s csak azzal vadászgatott. Sast, nyulat, rókát lőtt vele s egyszer majd halálra sebezte egy duhaj cimboráját nyílvesszővel, mert messziről meglátta a szüreten, a szőlő sorja közt, amint félrészen megcsókolta akkori babáját.

— Teringettét! Miféle szerzet ez, aki ilyen földig ember is tud lenni, meg ilyen elesett anyámasszony katonája is?! Ki érti ezt?

— Én már hozzászóktam, őrnagy uram. Ez az ember kiszámíthatatlan. Különös, nyugtalan istenbogara ez. Folyton szertelenkedik, kapkod, változik, nyughatatlankodik. Nem leli a helyét sohasem, kitör minden keretből, keres, kutat, mint valami hazátlan madár csapongott mindig erre, arra, meg amarra. Nem tud ez fészket rakni sehol sem. A faluját sem állotta nagyon sokáig. Egyszer csak fölkerelkedett, elment Erdélybe, népművészetet tanulmányozni, félév múlva megúnta és kivette magát a Hortobágyra, a csikósok életét élte, nyargalászott a délibábnak, pályavetéssel szórakozott, azt beszélte, ott érezte magát félig-meddig otthon, a kőszálás ördöge mégis hamarosan fölkergette egészen Bécsbe, mert ellenállhatatlan vágya támadt, hogy a nagyszentmiklósi aranyeletet, a híres Attila kincsét tanulmányozza. Írt is róla egy kis füzetet, amin ma is veszekszenek a tudósok, mert teljesen új világításba helyezte a rejtélyes őstörök felírásokat. Ott aztán furesa dolgok estek vele. Azt írta nekem, hogy kiküldeti magát a messze keletre, ehelyett a császárvárosban rekedt, egyre-másra nyerte a díjakat a futtatásokon, udvarolt, párbajozgatott, a Jockey-Klubban milliókat nyert és veszített, egy lengyel grófnő megmérgezte magát miatta, a dámák valósággal bolondultak utána, ő is a dámák után s egyszerre csak azt hallottam róla, hogy kelet helyett nyugatnak vette útját, Rómába kérezkedett valami ad hoc megbízatással. Egy teljes esztendeig megült ott s még az örök városban találtam, mikor egy kis ösztöndíjkoncot vetettek elém, hogy életem főművét, a római történeti studiumaimat alátámogathassam. Egy tavaszi napon, ahogy ott álmélkodom a Vatikánban, Rafael stanzáiban, kit látok az Attila-kép előtt: Ubult! Karcsu, fiús termetű, előkelően öltözött fekete asszony állott mellette, meg egy őszes, monoklis úr . . .

— Olasz nő volt?

— Franciául beszélt s Ubul is tört franciasággal válaszolgatott . . .

— Szép volt?

— Fiatal?

— Harminc év körüli lehetett, a párizsiak kedvenc kora . . . mint olvasmányaimból tudom.

— Ahá! Történeti olvasmányaidból!

Draveczky elmélázott.

— Mintha most is látnám . . . érett, de ragyogó szép asszony volt, tüzes, violaszín árnyékú szemmel, a vastag, húsos ajka meg-megreszketett . . .

— No lám, a kis Draveczky!

— Vad hisztérika lehetett . . . afféle párizsi bestia . . .

Halk, forró sóhaj fehér köde jelent meg az ajkak előtt. Tar zászlóst mindenki megmosolyogta, ahogy a nyelve hegyét végighúzta a szájaszélén.

Pillanatra vonagló, fojtott csönd támadt. A tisztéken az a remegés futott végig a messzi, nagyvilági dáma sóvár elképzelésében, ami az asszony szónak egyszerű kimondására egyszerre forróvá fűtötte a fedezékek ölelésre halálosan éhes, haláltfélő, betegesen fölszigázott fantáziájú férfait. A harctereket végéig szelő lövészárkokban úgy remegett végig-végig néha a csókszomj, mint egyetlen, gigantikus, epedezve szétnyíló ajakon . . .

— Persze . . . a szeretője volt — dűnnyögte az őrnagy.

— Valami már akkor lehetett közöttük, mert az asszony olyan becézőformán mondta Ubulnak, mikor Attiláért lelkesedett: *Maga barbár!* Tisztán emlékszem, szorosan a hátuk mögött állottam, mikor azt mondta neki, maga barbár. Ubulnak elsötétedett az arca, elfordult s akkor vett észre. A régi diák hangján örvendezett: szervusz kis kosta, hol jársz te a Vatikánban? Pillanatra oda is jött hozzám, de félszeme folyton az asszonyon volt . . .

— A monoklis a férje volt?

— Másnap tudtam meg, hogy az valami pénzember, párizsi bankár, az asszony meg valami szegény marquise. Ubulra alig ismertem rá. Egyre a Vatikán kép-, meg szoboresodáiról, az örök város tengernyi, isteni szépségeiről szavalt, hogy milyen új most előtte a világ, hogy olyan formán érezte magát, mikor a Péter-templomot meglátta Rómában, mint Jóthé Peti, a kiskun-huszárfú, mikor a pusztájukról először került be Debrecenbe, a Nagytemplom elé, hogy most tudta meg, milyen üres volt eddig a lelke, hogy sírni tudna rajta, — igen így fejezte ki magát a vad Ubul, hogy sírni tudna rajta, amiért így vesztegette el a drága éveit, amiért ilyen barbár maradt, így is csúfolják a római asszonyok „a szép barbár“, s akkor megint elkomorodott az arca . . . Csakúgy öntötte magába a nehéz chiantit és fogadkozott, hogy életét most már arra fogja szentelni, hogy európeérré lehessen . . . uramisten! Hogy szidta a kollégiumban a Mária Terézia elpuhult, elkorcsosult magyar testőreit! . . . és most . . . ámultam-bámultam, mi minden birkózik ebben az emberben. Könyvek után kérdezősködött tőlem, melyekből egy csapásra pótolhatna mindent. Egész lényén valami beteges tűz, furcsa, ideges, nyugtalanság vibrált . . .

— A mohón habzsolt kulturának mindig van valami puhító, ernyesztő hatása a nyers egészségű lelkekre, vélekedett az ezredorvos. Úgy hat rájuk, mint valami erős óltásból az első injekció. Praxisomban . . .

— Az asszonyról mit mondtott, — hajolt közelebb az őrnagy.

— Az a kérdés, az olasz hölgyeket hogy adagolta, mosolygott Holzwarth.

— Meg a párizsi nénit! Hja, a francia nők! — fűjt egyet a zászlós. — Azt mondják, az olaszok még tüzesebbek.

— Majd elküldetlek a Doberdóra, olasz tűz mellett melegedni, — vágta rá az őrnagy hahotázva. — Na Draveczky, avanti, avanti!

— Az asszonyról nem faggattam, csakhamar rátért maga is. Lobogva, szagztatottan beszélt róla. Bomlottul beleszeretett, amint csak megismerkedett vele. Esküdözött, hogy megöli, ha az övé nem lesz, mielőtt visszautazik Párizsba. Aztán megint arról beszélt, mennyire bántja, hogy ebben az országban, amely olyan, mint egyetlen óriási múzeum, ezekben az ősi palotákban, ezek között az emberek közt, akiknek egy-egy szobájában több kultúremlék van, mint nálunk egész városokban: ilyen barbárnak, elmaradottnak kell éreznie magát. Megértettem, hogy az asszonyaink raffinált, túlfinomult lelkének legbensejéig akart férkőzni s azért hajszolja úgy a maga lelkét, mint versenyeken a paripáját, mikor egy-egy asszonyszem elismerő pillantásáért hajlandó volt bármely pechen a nyakát szegni. Ahogy én Ubult ismerem, szíve szerint legjobban szeretne volna nyeregbe kapni és elrabolni őket, de rájött, hogy itt lelkileg kell elébe vágni előbb az udvarlók hadának, mert egyik-másik ritka zsákmányt csak azon a kerülőúton lehet elcsípni errefelé. És Ubul törtésmarta magát, tanult, falta a könyveket, ki tudja, amilyen kiszámíthatatlan valaki, tán komolyan is érdekelte a dolog. Annyi szent igaz, eltátottam a szájam rá, hogy milyen bizarr, nyers, soha nem hallott, önmagából merített és mégis elgondolkoztató megjegyzéseket tett szobrokról, képekről, a fórumról s közben aggódó, gyerekes, kérdő szemeket vetett rám, mint mikor a korrepetitora voltam.

— Gondolom, nem is igen merted kiigazgatni, mert keményebb pofont kaptál volna a nézeteltérésekért, mint diákkorodban, — kötekedett Holzwarth. Draveccky az őrnagyra nézett s elvörösödött.

— Kérlek, kérlek, azért, mert valaki tanár, ne hidd hogy ... Valamennyien kacagtak s akkor maga is velük nevetett.

— ... szentigaz, hogy Ubultól kitelt volna akkor is. Még két este itatott le a parazsas olasz borokkal, én továbbutaztam s mikorra visszatértem, már nem volt Rómában. Hallottam, hogy áttétette magát Párizsba.

— Ahá! Az asszony!

— A karikásszemű marquise!

— ... ott is maradt a háború kitöréséig, az utolsó vonattal tért haza, a fölmentést, amit tálcán kínáltak oda neki, nem fogadta el. Huszárruhában láttam újra egy köruti kávéházban. Alig ismertem rá. Megfogyott, megsápadt, a szeme réveteg volt s egyre azt emlegette, hogy vége Európának, a kultúrának, az emberiség csődbe került ... reszkető kézzel vitte a szájához a Párizsban megszokott, gyilkos zöld pálinkát... Bort nem ivott. Mindenféle pletyka keringett róla... Egy újságíró, aki Párizsban találkozott vele, azt mesélte, morfinista lett...

— A szeme! Csakugyan, sejtettem, — szólott az ezredorvos.

— Így már értem, — bólogatott az őrnagy. — Párizs felőrölte az idegeit. A morfium!

— Őrnagy úr, én nem hiszem ... tán csak effeminálódott egy kissé ...

— Mit csinált?

— Elasszonyosodott. A kultúra...

— Hja úgy, nem jól hallottam. Értem, Draveccky kisasszony! Majd kiverem én belőletek a kisasszonykodást! Kár ezért az emberért. Na csak: meg kellene égetni minden könyvet!

— Ha rajtam állana: katonaiskolában nevelnék föl minden fiút! A satnyáját agyonveretném. Pont! Mint a régi görögök. Schluss!

Draveccky szeretne volna az agyonveretést a Taygetosról való letaszításra kijavítani, de lenyelte s csak annyit válaszolt:

— Alásan kérlek őrnagy úr, igazad lehet.

— Mit lehet? Van! Pont!

— Igenis, de a kultura összefér a spartaisággal... a nagy művészeti kérdésekben az egész görög népet megszavaztatták és...

— Tönkre is szavazták magukat! Megbuktak! Kazay cimborád is tönkre „kulturázta“ magát! Roncs! Jobb ha elpusztul! Pont! Schluss!

Fölugrott, megcsavargatta hegyes, lángvörös bajszát és villámló szemmel szurkálta össze tisztjeit.

A beszélgetés elakadt s az ezredorvos csak akkor sügött össze Draveczkyvel, mikor az őrnagy inspecióra indult. A beálló csöndben a hetumoger fáradt ivadékának arca jelent meg mindenki előtt.

A száradt vértől fekete buzogány gerezdes feje a térdéhez koppant s akkor hirtelen, ingadozva megállott.

A harmadnap i veszett tusa színhelyén lelte föl magát. A borzadály kis mérges piócái százával akaszkodtak testére, lelkére...

Ezen a térségen még most is jóval alacsonyabban állott a hó.

Az új helyretelek csak a nyomokat takarták el, de a régebbi esésű hószőnyeg vállasabb pereme tisztán kirajzolja a testfergeteg dülési területét.

— Itt, itt... — motyogta reszketeg ajakkal.

Az emlékek ismét megrohták.

Idegen szemmel borzadozott önmagán, amint se látva, se hallva, össze-csikorduló foggal, buzogányát két kézre kapva veri befelé a különös zajjal elreccsenő orosz koponyákat... puskaropogás, vérszag... shrapnell sivit egyre... üvöltözés, valaki bravózva a nevét ordítja, egy szurony a karja és dereka között siklik el... veszettül lesujt, ismerős forma, mongol csontozatú koponyából borzad rá egy barna izzású szempár az újra föllendülő buzogány alól, a feléje zuhanó puskatust az utolsó pillanatban félrecsapja, a sötét vér előnti a kis, zömök ember konya bajszát, fiatal, piros száját, amint pár, botor-káló lépés után hanyattvágódik... ennek a haláltombolásban is kénytelen valahogy föléje hajolni, a nagyra hasadt száj rávicsorít, mellette egy kun huszár vonaglik, távolról a gépfegyver vakog: pa-pa-pa... pa... pa... pa... ölni! ölni! ölni! suhan át a kis vérpocsolyákon, revolvert ránt, beledurrant valami szíjjakkal, fényes gombokkal, érmekkel ékes, duzzadt mellbe... jaj! az az ordítás... Huj! huj! hujrá! Pa-pa-pa... Üsd! Hujrá! Pa-pa-pa... pa-pa-pa...

Fölmarkolt egy csomó havat, odadörzsölte a homlokához, ahol szinte gőzzé vált a forróságtól... Messzebb, a dombhajlásban hosszúkás, hólepte csíkok domborodtak ki a csonka fűtörzsek alatt.

Valami ellenállhatatlan kényszer, arrafelé lökdöste rogyadozó lábát.

Egy váratlan, magános lövés pillanatra megállította, de azután csak megindult megint és bukdácsolt előre. Egy repedt rohamsisak kolompszóhoz hasonlóan kondult meg szöges csizmája alatt. Lehajolt, fölemelte, belezett. Úgy tartotta a kezében, mint valami reszketegkezű öreg koldus az ételmaradékot fazekat... pislákoló szeme rámeredt az aljába fagyott egyvelődarabokra, a feketevéres hajpamatra... azután nagy ívben behajította a neszt sem adó hóba.

Feje a mellére zuhant és húzta tovább, tovább, lépésről lépésre az ikerárkot a puha fehérségben. A füzes szélén megtorpant. Balfelől, jobbfelől, köröskörül temetetlen, behavazott hullák mereszkedtek az alkonyi csöndben.

Volt olyan, amelyiket szinte karikába csavart az utolsó nagy kín, volt, amelyik szétesapott karral keményre fagyva terült hanyatt és keresztről ledobott, primitív, festetlen Krisztus-szobor módjára ormótlankodott ott, volt,

amelyik féloldalt nyújtózva úgy hevert, mint édesded álomba merült gyermek, aki körül-becézve rendezte el a pihés, fehér paplant az anyai kéz, de a legtöbb szigorú „vigyázz”-ban feküdt, akárcsak valami selyempapír-burokra kirakott játék-katona . . .

Kazay Ubulnak újra föni kezdett a homloka s valami hörgő hang csuklott föl a melléből.

— . . . lehet, hogy ez a keresztrefeszített éppen az volt, suttogta. Meg kellene néznem . . .

Hideg rettenet fogta el erre a gondolatra.

Szinte ugrálva rontott odább s ahogy a szétdúlt drótsövény éles karmával hirtelen visszarántotta, vadul ordította:

— Nem én voltam!

. . . Valósággal elcsudálkozott, mikor döngő szíve csittultával, kivilágosodó szeme ugyanott látta a hullát, ahol az előbb, annyira a vállá mögött érezte a buzogánnyal leterített magyarosarcú legény örökre magába pillantott, vérbeboruló, szemrehányó orcáját.

Lába odagyökerezett, a szeme rebbenés nélkül meredt a szétcsapottkarú hóemberre.

Indulni akart. Nem tudott.

— Menj . . . oda . . . menj! *Menj hát oda!* Hozzá! Tudnod kell! Menj! — unszolta egy néma és mégis ordító parancsszó.

Meggörnyedve, lopva visszakecmergett a hullához.

A homloka majd megrepedt, míg reszkető kézzel lekaparta a fejről a havat.

A hulla koponyáján hatalmas lék tátongott. A fagyfoltos arcra nem igen ismert rá . . . *annak* mintha kisebb bajszocskája lett volna s a szeme is . . . de valami kegyetlenkedő sugdosás újra és újra rá-ráhajolt hol egyik, hol másik fülére:

— Ez az! Ez az, ő az . . .

Akkor furcsán vonagló, síró-nevető fintorral leakasztotta a buzogányt az övéről. A keze sehoggy sem akart engedelmeskedni, de a parancs újból szigorú volt. Ellenállhatatlanul, haladéktalanul engedelmeskednie kellett!

Meglóbálta a nehéz szerszámot és úgy tett, mintha a hulla fejére akarna sujtani. A gerezdes vas füttyölt a hideg levegőben, de mikor már-már érintette a tört koponyát — hörögve visszakapta.

Azután csak fölemelte, meglóbálta s a vad vágást odapróbálta újra és újra.

— . . . igen! Így lehetett . . . éppen így lehetett!

— *Igy volt!*

A gyomra fölfordult a fájdalmas izgalomtól és mégis újra kezdte a borzalmas emlékezősdi játékot.

— . . . mint Raszkolnyikov, — dünnyögte — . . . a csengő . . . a zálogos asszony . . . Istenem !

— . . . hogy is tehettem? Hogy tehettem . . . öltem! Inkább engem öltek volna meg! Én voltam hát csakugyan az az őrjöngő vadállat, vagy valaki más, idegen? Én voltam! Rejtelem, sötét rejtelem . . . és igen, le sem tagadhatom, hogy akkor veszett öröm nyargalászott az ereimben, amig azt az ölési munkát végeztem, hősnek, nagynak éreztem magamat . . . nagynak . . . barbár, barbár maradtam hát mégis! . . . Sohasem hal meg bennem a bestia? . . . Jól mondta az az asszony . . . barbár vagyok, vadember . . . ha látta volna!

Üveges, vércsíkos szeme emlékező recéjén hirtelen megjelent a marquise ideges, fiús alakja, látta a gúnyos, uszító mosolyát, amely mintha Voltaire maszkjáról került volna oda, a festett, csóközönös, vibráló ajakra s annak nedvességén asszonyosodott volna el babonás erejűvé.

Valami bolondos, ugrabugráló képzettársítás zsaketes maga-figuráját

játsszatta hirtelen eszébe, ahogy egy nagy, csillárfényes párizsi teremben ül és a kekróka-boá alatt az asszony madártestként reszkető kezecskéjét fogva fél-füllel ügyel csak az előadói emelvényen tremolázó társadalomtudósra:

— ... az emberfölötti ember, hölgyeim és uraim, úgy amint Nietzsche és Shaw megrajzolja ...

Szeme a fagyos hullákon rebrent igazi látásra.

Rekedt kiáltás tördelőzött fel a torkából, belehadarintott a levegőbe s egy pillanatra kikapcsolódott minden gondolkozásból, eszmélkedésének agya felé tuduló íramai megállottak, mint a villamoskocsik, ha elakad a fejlesztő-telep duruzsoló munkája.

— ... az állat alatti ember! futott végig cserepes ajkán, vérző nyomot hagyva, a nehéz szó.

Előtte, a szürke ködszuffita alatt teljesen kitisztult. A téli alkonyat pirossáírga láttérfüggőnye leereszkedett a hidegkék horizontra.

A kínok árama újra végigsajgott rajta.

Az alkonyég eszébe juttatta, hogy arra is ölik egymást az emberek. Ott messze, messze, a nyugati végeken, amerre Párizs és Róma, a két imádott városcsoda pár óráig még bronzos téli fényben ragyog, akár valami óriási váza a Jardin du Luxembourg, vagy a Belvedere csupasz faóriásai között ... ott nyugaton is szennyes árkokban bujkálnak a milliók, fölöttük is gránátkeselyük, srappnellhéják vonulnak, vér, vér, mindenütt vér ...

— Tán éppen most dobnak bombát a Notre Damera ...

Úgy érezte, mintha most, azonnal, mindent feledve neki kellene vágnia a nyugati égnek, átgázolni az árkokon, az akadályokon, menni, menni, menni, a véghetetlen hőmezőkön, a sártengereken, mezőkön, erdőkön, völgyeken, hegyeken át, dagadt, vérző lábbal, kitárt karral kúszni, mászni, hemperegni oda, ahol az a góthikus csoda fohászodik két csonka karjával az ég felé, azokra az utcákra, ahol a világ legéletesebb élete, legforróbb izgalma lüktet, a jólismert paloták közé, a Boule-bútoros, neszőlő szőnyeges termekbe, ahol azok a mámoros muzsikák zsongtak, oda, oda az asszony lábaihoz, aki úgy zárta bele gyötrő, perverz szerelme ízzó szögekkel bélelt, titkos hatalmába, akár csak kivallatottat a középkori bírák az asszonyalakú vasszörnyetegbe ...

Összezavarodott, bomlott benne minden, mint mikor egyetlen késvágással átmetszik a húrokat egy hangszeren. Szakadt érzései összekunkorodva csapták szíven, maga sem tudta, mit sirat leginkább, azt az új életet, azokat az édesdeden ernyesztő új érzéseket, lelki hajszákat, előretörtető elmevágásokat, amikre ott serkent reá, azokat az idegenes örömöket, amelyekbe a felhabzsolt, érzékies tűzű versek, könyvek, szavak, muzsikák mámorították, vagy csak a vad gyönyöröket, a lankasztó tombolásokat egyesegyedül, amibe az a félt és veszttül féltett mérges embervirág: az az asszony ölelte bele?

Szinte utánanyúlt, a tüzes lehelete ködébe, annyira melegen káprázott elébe.

— ... valamelyik éterszagú, langyos kórteremben dédelgeti most a fajtája sebesült hőseit bizonyosan ... de szép lehet a fáradt arca, bűnkarikás szeme, amint rá-ráhajlik egy-egy lázpiros, vérespólyás férfifejre ... belesuttog a zúgó fülükbe ... előbb-utóbb valami új, nagy romantikus szerelem lángol majd föl benne s ha eszébe jutok, szégyenkezés, megbánás fogja el, hogy egy barbár volt ... akkor is barbár voltam a szemében ... s most, most?

Ráemlékezett a lapjaikra, a fagyos rémület jajgató címeire: „A húnok a kapu előtt!” „A húnok lövik a rheimsi dómot!”

A tüskésdrót-akadályok mögött mint töviskoszorús mártírfej csuklott le a sugártalan napkorong.

A keze ökölbe buzogányosodott s egyszerre kiegyenesedett.

— A húnok! A húnok! Az ő híres emberfölkötti, kultúremberei ... ők is ölnék ... de szívesebben öletnek négekkel maguk helyett ... így kényelmesebb ... a római nobilek, a szövetséges testvérek hátbatámadtak, mint az abruzzoi brávók ... Barbár vagyok? Verekedtem! Háborúban vagyok ... viaskodom, az életemért, az életünkért ütöttem, vágtam ... és most jajgatok, mint valami vénasszony, mint valami beteg agyzügből kelt árnyék, akárcsak Raszkolnyikov úrfi! Mivé lettem, Uramisten? A keserves teremtetit a világnak! Csak babusgassa a kikent, kifent lovagjait! Huj! Csak velük kerülhetnék egyszer, csak egyetlenegyszer szembe!

Megpörgette a buzogányát s tekintete sasos fénnel röppent körül a tájon, de csakhamar szárnyszegetten zuhant tétovába megint, a feje lehorgadt és gondolatai kerge zavarba bomladoztak ismét.

— ... valami összeomlott bennem ... nem, nem vagyok többé a régi s az új ember sem vagyok, akivé bolondítottam magamat! Hazudtam ... hazudok s nekem is hazudik mindig a világ! Ki vagyok? Nem értem ezt, nem értem! Meg kell bolondulni ... így nem lehet, nem lehet így élni!

A hátamögül valami kapargató nesz kelt.

Odatekintett.

Gyors iramodással egy riadt róka ügetett a holttestek felől a fűtörzsek irányában.

Önkéntelenül a karabélyához nyúlt, de csak a vállán marasztotta.

— ... nem ember — gondolta keserűen. Tiszta, igaz életet élő lény ... tudja mit akar, kár lenne bántani.

A hátamögül két lövés roppant el.

Csak akkor villant eszébe, hogy milyen éles célt áll a világosabb nyugati égfal előtt.

Az életöszön lefelé nyomta a vállát, de csakazértis kiegyenesedett és lassan, tempós göggel arrafelé fordult.

Fölszegett fejjel, halálváró, nagy büszkeséggel nézett farkasszem az ordas ködbundába burkolózó Kelettel.

Egyre több és több golyót csalt magára.

Kedve kerekedett egy kicsit várni.

A mord homály halált süvöltözött rá, de szétvetett lábbal, hetyke elszánással csak várt.

— Minden mindegy ...

A kód áthatolhatatlan sűrűvé gomolyodott, még egy-két csattanás megpróbálta szétrepeszteni, azután csönd, nedves sötétség támadt.

Lehorgasztott fejjel, kusza, kibogozhatatlan gondolatokkal küzködve bandukolt visszafelé.

A lelke éppúgy tévelygett, mint testi-maga a ködútvesztőben. Dühös, fájo aggyal szurkálta magába a minden háborús nappal lejobb döngetett belátást, hogy a bálvány, amelynek életében ezután hódolni akart: az emberiség glóriás, agyontömjénezett nyugati kulturistensége örökre lezuhant az oltáról. A körülötte táncoló hamis papok, a nagy nemzetek hiába kapkodtak utána, esésközben lemállott róla a vastagrétegű kendőzés és csúf, rothatatag foltok ütköztek ki elvéhédtt arculatán ...

Úgy érezte, mintha a rút hazugságok, a nagy emberi förtelmek kizúduló hullámai mind az ő hiszékeny lelkére hömpölyögnének, hogy örökre elmerítsék valami nyálkás, bűzös semmibe s néha veszett vágy nőtte a karja lendülő dühét: végigkúszni az összes frontokon, kiloccsantani minden piszkos emberi agyvelőt, örök ugarrá gázolni a jelszódudvák melegágyait!

— ... az ember nem érdemes többé az ember névre! Civilizáció? Vér, vér, halál, halál, ... halál!

Lépten-nyomon megbotlott, el-elácsorgott és utálkozott magában, hogy mégis visszavágyódik abba a leálcazott, fülledt örömkben bujkáló, messze tűnt világba, mint ahogy a keze oda-odalopakodott a zsebében szégyenlett pravazfecskendő felé, hogy magába mákonyozza azt az émelyítő, bujaszínes transzba riszáló mámort, amire az a beteg asszony kapatta ...

Reszkető ujjait odabilincselte a derékszíjhoz és imbolyogva megállott. Rögtön rá fájó vágyat érzett, hogy lefeküdjön a hódunnára és maga kergesse koponyájába a hasztalanul hívogatott golyót.

Maga sem tudta, hogy miért, újra botorkálni kezdett, odább és odább vonszolta magát, míg csak vissza nem vergődött az elhagyott rajvonalgig és nyögve, félöntudatlanul hempergett le a fedezékbe.

A tisztek riadtan meredtek rá.

A bűzös kis olajlámpa mellett szinte ijesztően hatott elgyötört, sárga lárvája zuzmarás fekete haja gyászrámájában.

— Ubul, te beteg vagy ... mutasd a pulzusodat, — kapott a csuklója után az ezredorvos.

Kazay elrántotta a kezét és lekuporodott egy teljesen sötét sarokba.

A kíváncsian reámeredő arcokból valahogy kiolvasta, hogy távollétében egyre róla folyhatott a szó.

Karikás szeme önkéntelenül Draveczyt kereste s mikor az elfordult, megértette, hogy pőrére vetköztette ezek előtt az emberek előtt, akik most lesik, kémlelik, erről is, amarról is bele akarnak surranni a lelkébe, mint az éhes patkányok a tele hombárba.

Görcsös ujjai a buzogány nyelét markolászták, az idegei elpattanásig feszültek s véresre harapta az ajkát, mire leküzdötte habzó indulatát.

Feketelángú szemét körüllobbantotta a társain.

A szemöldökök alatt furesza zavar bújkált s még az őrnagy is elfordította egy pillanatra a tekintetét, de rögtön megbánta s egy percig farkesszemet nézett a vonaglóarcú főhadnaggyal.

Draveczy elvörösödött a fojtó feszültség érzete alatt s nagyhirtelen a végeszakadatlan témáról, a háború okairól és céljairól, az emberiségre és a civilizációra való kihatásairól kezdett hadarni s lassankint mégis csak belesodorta a kelletlen ellenvetések odabökdöső embereket valami vitatkozásfélébe.

Kazay dühös undorodással hallgatta a csűrcsavaros, ide-odaugráló álokoskodásokat, a zűrzavaros teóriákat, a művelt emberi elme kétségbeesett, magát ámitó, kapkodó, siralmasan céltalan játékát, amely szinte sértő volt a fülének, ha a végtelen lövészárkokban dobogó millió és millió szív világdrámájára gondolt.

Az az émelyítő érzés járta át, ami olyankor csömörlött végig rajta, mikor temetést játszó gyermekeket látott.

Egyszerre fölugrott, kikapaszkodott az árokból és eltántorgott onnan. Odafönt nagy, kietlen, fenyegető némaság fogadta.

A részvétlen, fagyos csillagossá kipengő, kékes éjszakán fenyegetés borzongott.

Mintha valami rablásra készülő óriás elmérgezte volna a veszett ágyúkomondorokat, egyetlen hörrenés sem rémlett föl semerre.

— Halál, halál, halál... ez az egyetlen igazság borzongott össze. A hold századokig rejtőzködő, sárgult koponya gyanánt gördült elő a láthatatlan éggödör mélyéből a szemhatár jegesen fölsejdlő peremére.

Mintha csak pogányok halk kórusa akarná köszönteni, fog között átszűrt énekszó zümmögött föl a lába alól. Becézett huszárai duruzsolták vermükben a ősi kálvinista zsolozsmát:

*Ha a halál árnyékában járnék is,
De nem félnék még ő sötét völgyén is.*

A mécsfényben foltozó, mongolesontozatú hajdú, jász kun arcokon komor áhitat terjengett. Kedves káplárja, Jóthé Péter selyempapirba göngyölt fésűn, doromb szóhoz hasonló bűgással kísérte a többiek vasárnapi dúdolását.

Kazay Ubul révedezve bámulgatta predesztinációt hívó testvérei mindig, mindenre elkészült, fátumváró orcáit. A hold a nagy domb mögé veszett s most még különösebbnek, messzebről jövőnek tetszett a monoton zsolozsma. Nem a messze, csillagos, fehér tornyokat jutatta eszébe, hanem valahogy arra emlékezett, mikor egyszer a Hortobágyon, vadlibalesen, a sámánoknak gágogásukat utánzó varázsigéit kezdte dünnyögni a lessgödörben:

*Ungai-gakk-gakk, kai-gai-gakk-gakk,
Kai-gai gakk.*

A huszárok elhallgattak. Álló szemmel, álmodozva bámultak bele a mécs lángocskájába, melynek minden lebbenése groteszk árnyék dzsineket osontatott el a hátuk mögött.

Mintha valamennyiük hangtalan kérdésére felelne, fölhallott a Jóthé Peti kedvenc mondása:

— Káresz-kuresz, ahogy lesz, úgy lesz! Egyszer csak kell halni, aki ámene van!

— A Kismet fiai, — motyogta Kazay, ahogy a gúgoló emberekre meredt. Hirtelen harsány ugatás futamította odább a csöndet.

A káplár becézett pulija rontott elő a fedezékből, de mikor megismerte a főhadnagyot; elébe hemperedett a hóba és kedveskedve nyalta meg a csizmája szarát.

A töprengő férfi mohón lehajolt érte és magához szorította a magyar pusztá messzekeerült kis szülöttjét. Véghetetlen jóérzéssel hallgatta a kis gubancos szőrű jószág nem emberi szívének vidám zakatolását, szorosan oda-ölelte magához és sarkig nyitott szemmel kutatott, kérdezett bele a keleti égtáj hópercegés csöndjébe.

Másnap valami szokatlan, fojtogató, súlyos köd telepedett a tájra.

Az őrszemek hasztalan riadoztak minden neszre, arasznyira sem vehették észre a netán feléjük kúszó veszedelmet.

Ahogy a sötétség némán előbb-előbb tolta állásait, egyre nagyobbakat rebbentek az álomba hátrálni vágyódó szemek és lelkek.

Kazay Ubul gyöngyöző homlokkal, fel-felhörögve forgolódott szalmavackán. Agya zúgó, zsúfolt kaptárából kingondolatok raja szállongott, a fekete méhek visszacsapódtak hozzá, odagyültek a mellére, a szíve fölé, szőrös lábacs-kájukkal jól kikeresgéltek, hol fáj legkeservesebben s oda eresztgették fulánk-jukat. Egyszerre már nem bírta tovább.

A sötétben előtapogatta a kis fecskendőt és bőre alá szúrta a kivájt tűt.

Nemsokára édesded ernyedés zsongott át minden porcikáján. A jószágos méreg csurrantott méz gyanánt áradt el ereiben, felszűrődött vajudó agyába,

sértett hernyó módjára vonagló lelkét puha, márványszín selyemszöszbe gubózta, menekülést adó álmorést vágott rajta számára a végtelenségbe és sárgahímpos, aranyzöld, azúrkönnyű kéjszárnyakkal pillézte föl elváltott valója minden furcsa lüktetését.

Hanyatt fekke, vértelen ajakkal, forró pihegéssel, boldog elfeledkezések, édesded álomemlékek villódzásában aludt, aludt, aludt...

Nem tudta, mennyiforma idő mulva zavarodottan emelte föl mámor-csömörös, ólomnehéz fejét.

Pár éles csattanás rémlett a fülébe, egyetlen vad halálsikoltás, kiabálás, sürjülő dörrenések, zűrzavaros, zúgó láрма, a talaj mintha megrendült volna mindenütt körülötte.

A feje visszabicsaklott, a félig-meddig való, kapkodó eszmélkedésben azt bizonygatta magának, hogy féltett, szökni készülő csodás álma fordul most rosszra. Kinyújtózkodott, jobb fekvést keresett s csak akkor próbált talpra kemeregni, mikor a fölötte leszakadozó fagyos földréteggel együtt három orosz katoná huppant le a fedezékbe.

Riadt, vakkantásszerű hang ugrott ki a torkán, a revolvere után markolászott, de egy csontos ököl felütötte az állát, a karját hátracsavarták, a bajtársai után ordított s hogy csak az oroszok röhögése válaszolt reá, a fedezékekre szégyenülő, hirtelen beállott, beismerő csöndben tehetetlen dühbe rándulva értette meg: hogy fogoly.

A csikorgó, szennyes teherkocsikból álló fogolyszállító vonat nagyot zökkenve újból megállott.

Ilyenkor az elgémberedett embereknek meg-megengedték, hogy topoghassanak egy kicsit a hóban.

Amint kiszabadultak a sóhajokkal fűtött, kerekeken járó kis emberistállók-ból, a szemük mindig és mindig ugyanarra a fehér semmire káprázott rá, amelyet tegnap, tegnapelőtt, azelőtt, hetek óta láttak.

A véghetetlen orosz télben voltak egyre és egyre, mintha a kerekek annyi idő alatt egyetlenegy fordulással nem jutottak volna előbbre.

Ugyanazok a dombhullámok, ugyanolyan hullámvölgyek, tükörsíma terült szűz határtalanságok a hóceánon. Mintha csak ugyanazok a varjak károgták volna el magukat a fejük fölött, mialatt egyazon panaszok gőzöltek ki a szájukból, míg az örökegy melegítő kalimpálást, muszájtáncot végeztek a megkülönböztethetetlen távirópóznák örökösen öt-öt vonala alatt.

A borzas, fekete madarak egy fájoan monoton, sírig tartó orosz népdal hangjegyei gyanánt gubbaszkodtak a huzalokon. A szél fáradhatatlanul üvöltözte a halálosan fárasztó melódiát a fülükbe, a széles sínpár irtózatosszerű V betűje a szemükbe ásította, szinte jobb volt visszatámolyogni a kocsik homályába, ott legalább, ha lehunyták a pilláikat, kék és piros karikák örvendeztették meg az agyukat.

Egyszerre aztán fölsírt a mozdony fűtője, a fagyos ütközők visítozni kezdtek s akkor a kerekek jajgatták tovább a lelkükbe kottázott őrijító unalmat.

Mentek, mentek, mentek, folyt mellettük a hó, egy-egy nyírfaliget váratlanokodott elő, azután megint síma hómezők, hó, hó, hó.

Néha-néha, egy kitérőnél katonavonatok pöfögtek el mellettük.

A bábész szöke arcok ugyanazzal a bamba kifejezéssel bámulták őket, szinte örültek a változatosságnak, ha valamelyikük fintort vágott rájuk.

— ... milyen jó ezeknek, — motyogta fáradtan Kazay Ubul. Ők oda mennek. Ott legalább esik valami velük. Ölhettek. Vagy őket ölik meg.

Draveccky részvétellel tette a kezét a kezére, beszélgetést próbált vele kezdeni, de nem igen kapott választ a szavaira, amelyek üresen kongtak maga előtt is.

Nagy zökkenéssel újra és újra megállottak és hosszan, céltalanul vártak, vártak.

Kazayra úgy hatott az egész út, akár valami soha véget nem érő, orosz ritusú temetési szertartás, mintha únos-untalan letennék a halottat a gyászmenet élén, a szél-pópák, kántorok körülvennék a koporsót és énekelnének, nyujtottan, siralmasan.

— ... csak már a temetőben lennénk!

A gyászvonat megindult, csúszott-mászott Kelet felé, egyre csak Kelet felé, lassan keservesen vitte, vitte egyre messzebb az emlékeitől, vágyaitól, reményeitől, önmagától, az élettől, mindentől...

A kerekék kattogtak, kattogtak, a szél vadul süvített be a hasadékokon, közelebb gyűjtötték egymáshoz testük hunyadozó, állati parazsát, olykor beteg farkasok gyanánt szerettek volna beleüvölteni az éjtszakába s a vonat ment, kúszott, kínlódott odább, sárga hajnalok hideg fénye, kékpengéjű éjtszakák dermesztő éle vagdosta az arcukat, lábukat s a vonat vánszorgott, vánszorgott a fehér pokolban, hogy megálljon és induljon újra és újra...

Hógalléros fenyőbundában uraskodó nagyobb állomáson vesztegeltek.

A nap érces fénnel csalfáskodott, de hovatovább mégis enyhesebb lett valamivel az idő.

A borzosodó arcok megjelentek a félregurított ajtóknak s majd mindenki lekászolódtott.

A szuronyos örök kerültek-fordultak, pálinkás üvegekkel tértek vissza, jobbkedvűen tekintettek a foglyaikra s elnézték, ha messzeceksébb bandukoltak is a vonat mellett.

Kazay Ubul lehorgasztott fővel tétovázott lejjebb-lejjebb a kocsisoron.

Egyszerre csak odahemperedett valami a lába elé. Fickó, a Jóthé pulija nyöszörgött fel hozzá kedveskedve.

Két gombfényes szeme megnedvesedett az örömtől, fekete cimpáit mintha kilakkozták volna, nyítt, vakogott, majd kibujt a bőréből, meg-meghengergőzött a hóban, egy kicsit hátrafutott, ugátott, meg visszaszaladt, újra hátrafelé ugrált, míg csak odáig nem csalogatta, ahol pirosképű gazdája felkötött karral kukkant ki rá a rekeszből. A káplár csakúgy megörült rég nem látott urának, akár a puli.

— Elhoztam, főhadnagy úrnak jelentem alásan, — kacagott rá Fickóra.

Boldog vigyorgása Kazayt is mosolygásig vitte.

— Egy nagyfene szőke disztó még fűbe akarta kollintani a puska-tussal, mikor nyájba tereltek bennünket és az épen maradt karomba kaptam... Hi-i! a hóhér meszelje be a megijjedt, ne bándd a kutyámat, büdös muszkája! esekedtem szíp szóval neki, hát akkor meg a bajnéttal... hiszen csak el ne vettük vóna a fegyverem, de az a kajlaszemű... aki ott peckeskedik, — igen csak őrmestere vót — intett néki, hogy embersigesebb legyik a Fickóho...

Kazay fölkapta a lelkesen bolondoskodó kutyát s odatekintett a tagbaszakadt, acélos termetű oroszra.

Dióbarna szemük összezsillant s valahogy mindaketten elmosolyodtak.

— Szómmal ne viték: az a muszka istenszentugyse húz a főhadnagy úrho!

A Kazay szeme újra megkereste a feketehaju embert. Akkor látta, hogy

az is azon mosolyodhatott el, amin ő. Öccse lehetett volna. Mintha fiatalabb, pozsgásabb maga tekintett volna rá a mult tükréből.

— Ammeg a főhadnagy úr buzogánya nálla ni! Hi-innye a tolvaj anyádat! Visszacsalom én még azt ütülle! Az elébb egy kis szíverősítővel is megkínált. Nagyon eggyes lettem véle, nem olyan málé e, mint a többi, főhadnagy uram!

Kazay hirtelen ráemlékezett, hogy ez volt az, aki állon ütötte és lefegyverezte.

Pír öntötte el az arcát, de valahogy nem érzett semmi haragot, pedig az az ökölcsapás nem egyszer tolult emlékezetébe.

A tagbaszakadt ember odalépett hozzájuk.

— Magyarszki? — kérdezte mosolyogva.

— A hát, komám, magyarszki! Csak nem nízéd valami cseláknak, bökött a hüvelykujjával Kazay felé a káplár.

A puli odadörgölözött az orosz katona csizmájához is.

A széles arcsontú, mandulavágású szemű ember odanyújtotta a pálnakás üvegét.

— Péjtyé!

— Blágodrju — köszönte a társalgókönyvecskéből szedett tudománnyal Kazay és mohón húzott egyet a tüzes italból.

Az orosz Jóthét kínálta.

— Hárásó? — kérdezte, amint az üveg visszakerült hozzá.

— Jó, jó, bólogatott a száját törölve a káplár. Magad is jó cimbora vagy. Mosolyogtak. Ittak s újra egymásra mosolyogtak.

— Káválérijá! Káválérijá! — ütött a mellére a mongolképű. Káválérijá? — ismételte utána kérdőleg.

Kazay intett, hogy igen, lovastiszt ő is. Ezen, hogy mindahárman huszárok, újra csak mosolyogtak.

A délceg kis ember a le- s felsétáló szőke bajtársakra mutatott s kétszer is tagadólág rázva a fejét, látható büszkeséggel mondta magára:

— Kirgiz! Kirgiz!

Odamutatott egy messzebb ácsorgó alacsony katonára s arra is ismételte: kirgiz!

Kazayt valami ösztönös, mély lelki rétegek alól felbuggyanó melegség öntötte el.

— Kák . . . na! . . . kák vásé . . . imjá, tudakolta a nevét nagy élénkséggel.

— Csapar! Húzta ki magát a kirgiz gögösen. Csapar Monguldur. Kák vásé imjá? — adta vissza a kérdést.

— Kazay, Kazay Ubul.

— Kazaj? Kazak? — kapott mohón rajta és nevetve magyarázta a feléjük básméskodó zömök bajtársáról:

— Kazak kirgiz!

Az meg visszamutogatott és csúfolkodva kiáltotta oda:

— Kara Monguldur!

Kazay agyába sűrű hordákban portyáztak vissza hajdani, becézett tanulmányainak szertesztétverődött emlékei. Visszagondolt a két rokontörzs örök családi vetélkedésére, összevonta a szemöldökét s csakhamar kivágta a karakirgizek udvariassági kérdezősködését, mellyel találkozásokor, köszöntés gyanánt, legeslegelőször paripájuk felől érdeklődnek egymástól:

— At lau amanba?

Monguldur szeme nagyot villant, szilaj szőzőzönt ugratott el s csak akkor csöndesítette a nyelvét, mikor ráeszmélt, hogy a magyarszki tiszt harmadát sem érthette meg.

A főhadnagy mégis kihámozta valahogy a vidám karatyolásából, hogy a

Bugu nemzetségből való, családja a nagy steppén túl, keletre vándorolgat, sok pompás lovuk, kövér juhok van, van már felesége is, Kizilgül s egy gyönyörű huga, Aj-jaktim.

— Kizil-gül: Pirosrózsa, Aj-jaktim: Holdvilágom, — fordította le magában s egyszerre eszébe világosodott, hogy Csapar meg Nyargalót jelent. Kitűnő, büszke név az, amit Monguldurnak ugyancsak ki kellett érdemelnie a ló hátán.

Orosz és török szavakkal keverve pár kérdést tett még s Csapar kézzel-lábbal magyarázta, hogy muszka fenhatóság alatt élnek, de vállvonogatása hozzátette, hogy ha akarják, kutyába se veszik őket.

A Jóthé Péter éberkedő fülét meg-megütötte egy-egy ismerős forma szó.

— Az istennek se fordítanak hát egisszen magyarra, — békétlenkedett magában.

Kazay lassanként kitudta, hogy útközben még keservesen hosszú lesz, mert ezt a fogolytranszportot valami istenhátamögötti, az Ural túlsó felén lévő táborba irányították.

Az állomás felől új őrség oszlott el a vonat mellett. Majdnem valamenynyien ferdeszemű, széles arccsontú legénykéek voltak és jókedvű vigyorgással köszöngtek Monguldurnak.

Egyszerre ordítózva beszállást integettek, a nyujtózkodó emberek visszakelletlenkedtek a kocsikba.

A csikorgó zakatolás újra csépelni kezdte az agyukat, elmondta mit hallott, mily reménytelen messzeséig visz még a kálváriás út.

A kétségbeesés odafagyott az arcokra, nagy, bús, hiábavaló tanakodás kezdődött, de abba már nem tartotta érdemesnek beleszólni.

Fásultan bámult maga elé, csak olykor-olykor illatozott át emlékezetén, mint két hóban talált idegen virág, a Monguldur feleségének és hűgának neve:

— Kizil-gül... Aj-jaktim... Pirosrózsa, Holdvilágom... Megpróbálta ráérőszakolni a kerekerekre, hogy ők is azt kattogják:

— Kizil-gül... Aj-jaktim... Aj-jaktim, Aj-jaktim...

Valahányszor csak megrekedtek, azonnal Monguldurt kereste a szeme, az meg a káplárral igyekezett már arrafelé. A puli odakuporodott közéjük és kérdőleg bémésködött rájuk.

A kirgiztól tudta meg, hogy a nagy folyó, melyen pár nappal azelőtt átmentek, a Don volt.

— A Tanais! merült föl benne a régi érdeklődés és egyszerre terült, tárult, ezernyi esztendő távlatába véghetetlenkedett lelki szemei előtt a skytha puszták történetének rengeteg eseménnyel, teméntelen lovastömegek emlékével fölporzó, tengeres nagy síkja. Nemsokára feltűnik majd a Volga... amelyen keresztül Attila zászlói nyugatnak csaptak...

Szakálltalan, villogó szemű, ijjas lovasok fergeteges látománya döngött át az agyán.

Némán, izgatott, rebegő szemmel vizsgálta a koci kis ablakából a keletről lassan, méltósággal szembe folyó tájakot.

Olykor-olykor hatalmas kurganok köldökösödtek ki a síkságon. A megdöbbenő emberhadak csontöznét koronázó ősi sírhalmok komor méltósággal tűntek elő, vesztek bele a távolba, hogy újra és újra fölemlegessék a mulhatatlan multat. Kazay Ubul nézte, nézte őket megreszkető szívvel, s néha úgy érezte, mintha a mellében is fölmosodna egy ilyen szent sír és alatta nyüzs-

göldödni kezdenének az elporlott lovak mellől a feltámadó csontsokszorúak egész lelkét a kezük ügyébe temetett aranyak csengve csillogó fényével...

A nap mindig korábban és korábban támadt föl az ölet egyre kijebb táro keleti égboltozaton.

A Volga már messze maradt mögöttük.

Monguldur kifogyhatatlan volt az apró szívességekből, Monguldur mindent keresztül tudott vinni, amit csak akart. A fürge, nyakas, élelmes Monguldur az orosz tisztek szemében is valaki volt, az, akinek büszkén tudta vasékerős magát. A Tekesz és Iszik-Köl partjai közé való, nemes nemzetségbeli Csapar Monguldur, aki csak azért volt ott a hadrakelt seregben, mert úri kedve, kalandkereső szeszélye éppen így tartotta. Ha nem így tartotta volna, bizony, semmiféle földi hatalom elő nem keríthette volna a Tekesz és Iszik-Köl mellől, a beláthatatlan steppékről a bolyongó, nomád Csapar Monguldurt! Akármerre sürgölődött, forgolódott, az elzsákmányolt buzogány ott lógott szüntelenül az oldalán. Láthatóan szerelmes volt ebbe a remek szerszámba, parádézott vele, de ahogy a régi gazdája szeme meg-megakadt rajta, zavartan kezdett pislogni, hogy aztán a csezméje orrára süsse a tekintetét.

Egy reggel addig tüsténkedett, míg csak előállott vele, hogy ő igazán szívesen visszaadná, bármennyire szereti is, aminthogy rettentően megszerette, dehát nem túrnék, hogy akármelyik fogoly visszakapjon valamiféle fegyvert.

Kazay meleg örömmel leste a zavart szót az ajkán, a gyermekes pirulást a nyílt orcáján.

— A buzogány a tiéd, Csapar, mondta s olyasmit érzett, mintha az öccsére bízta volna a féltett családi kincset. Monguldur majd táncra perdült örömeiben. Halálkodva, megkönnyebbülten szorongatta a kezét, vállon csókolta és megesküdött Tengere Khanra, az ég fejedelmére, hogy addig nem nyugszik, míg apja sátorában vendégül nem látja.

Ugy fogadják majd, mint a rokont, hiszen kobozpengés mellett gyakran száll a sok ezer éves dal a sátort megteremtő Türk egvtestvéréről Gumariról, fiairól Bulgarról meg Burtaszról, Madsarról, aztán a Türk fiairól, Tütek ünökájának ikreiről, Tatarról és Mogulról, Kara khánról, ölelő karban pihenhet majd meg ivadékaik között a magyar hős, akinek buzogányos csatájáról rettegve beszéltek a hosszú árkokban.

Es a keleti ékességű beszéd sok helyen ismeretlen arabeszkbe futó mézesége jól esett a véres dúlás emlékeitől máskor borzongva elmenekülő fogoly huszárnak.

A végeszakadatlan úton le-leletettek egy-egy halottat s a vonat tovább zötyögött Kelet felé.

A halálosan kimerült, elcsigázott emberek már szót is alig ejtettek, csak csüggedten bámultak maguk elé. Ha valamelyik mégis beszédre fanyalodott, a többiek bágyadt, üres tekintete akárcsak azt kérdezte volna tőle: mire jó ez, mi újat mondhatsz?

A kerekek csikorogtak, kattogtak, kattogtak...

Egy késő délután veszett szél rohanta meg az előttük vonuló szürke ködhatat s mikor az végre is szétfutamodott, a leboruló estében, a kiszikrázó csillogok alatt hirtelen csak föltűnt az Ural utolsó nyúlványának mogorva, violás-kék fala.

Mögötte ott várakozott az éjszakában Ázsia.

Valami láthatatlan kéz lassan, ünnepélyesen tűzte föl a legalacsonyabb fokra a holdsarlót. Egy kurta felhőrongy fekete lófarkként lobogott ki a karéjából.

A fogoly emberek kíváncsian, valami akaratlan áhítattal bámulták meg az előtük ismeretlen, rengeteg földrész értelmes hegykapuját.

Valamennyien kiáradtak a kocsiból, csak a jární nem tudó betegek nyög-décseltek tovább a vergődésükkel összezilált szennyes szalmán.

A csaknem teljesen üresen maradt hosszú, fekete vonat óriási hullaszállító furgon gyanánt komorlott ott, amelyben golyólyukasztotta, szuronysegezte, puskaroncsolta testeket, reménytelenség, kétségbeesés szaggatta, ámuló értetlen düh-marta, életundor, világutálat gennyezte lelkeket taszigált Európa vérizmos embermészárszéke Ázsia felé. Az elkínzott embercsoport halk sutogással nézte, csak nézte az Ural éjbe hanyatló várfalát, a feljebb-feljebb nyomuló, sárga ragyogásba tisztuló holdsarlót.

— Ubul, ott... ott a hegy mögött az emberiség bölcsője, Ázsia! Ahova annyira vágytál... emlékezel... a kollégiumban, a nagy terveid... nem furcsa, hogy most erővel visznek oda? — kérdezte elfuló hangon a kis Draveczy.

Kazay Ubul nem válaszolt, csak némán lehorgasztotta a fejét, hogy azután vizsgálódva, reszkető cimpákkal újra rámeredjen a csudálatos képre, mint valami titokzatos, világnagy tagokban felvázolt rovásra. A kelő nap újra útra intette a borús vonatot, alákanyarodott a hegy lábazatának s a másik éjtszákán már Ázsia fái feketéllettek föl hozzájuk a hőmezőkből.

A kopár, gyilkos unalomban gubbaszkodó dombok közé ékelt fogolytábor hályogos nappalai, búskomor éjszakái elviselhetetlennek tűnő szenvedésbe pókhálózták a Kazay Ubul lelkét. Sárgás arcbőrét akárcsak kicserzették volna, a szeme beesett, réveteg tekintettel rőtta, csak rőtta, a tüskésdrótba font udvart erről-arra, keresztül-kasul, oda, vissza.

Kétszázharmincöt lépés volt a hossza, százötvenegy a szélessége. Megolvasta gépiesen százszor is, meg újra kezdte.

A társai beszélgetését is csak így vette tudomásul. Hallgatta a monoton, panaszos emberhangokat, a vitatkozás emeltebb tagolt szavait, az értelmükre nem is igen ügyelt, csak olvasta, hányat mondanak ki naponta. Az a- és az-okat nem számította. Ezernél rendszeren abbahagyta, kiment a hóba, vagy sárba és lépésből számított tízezeret.

Lehetett a felhős, vagy kék eget is bámulni, csak baj volt, hogy fölfelé nem tudta megpróbálni, meddig jutna tízezer lépéssel.

Néha-néha meghalt egy-egy bajtárs, meredt testét kicipelték a barakkból és hosszan elbámészkodott utána, amint a kis roskatag szánkón messzecekkébb vonszolta egy gubancos vén gebe.

Azután újra neki a kétszázharmincötnek és a százötvenegynek a tüskésdrótok között...

... Leülni a barakk küszöbére és várni, míg nagyritkán egy madár arra repül...

... Önmagával fogadást kötni, balról, vagy jobbról repül-e át a legközelebbi ismeretlen madár...

Behúnyni a szemét és nem gondolni semmire, semmire és tüsténkedni rajta, mi is az, amire el lehet mondani, hogy semmi? ...

... Behúnyni a szemét és arra gondolni, hogy Párizsban sétál, a Luxemburg-kert alléján, a Médicis kút mellett várja az asszony, a Garde Républicaine zenekara mindjárt rákezd...

... A Parc Monceauban ülnek, a Maupassant szobra előtt s azt mondja neki, hogy ő is olyan elérhetetlen, akár a Notre Cocur Burne asszonya...

... A Louvreban sétálnak és David Madame Récamierjához hasonlítgatja... a versaillesi kis Trianon nyírott gesztenyefái alatt járnak... a napfény óriási narancsokat görget a puha kék árnyékon keresztül, a Marie Antoinette majorkájában, hogy csókolta, hogy!...

... A Vatikánt látja, ahol először találkoztak, látja, amint karsú bokái a Scala Regián át a Sixtusi kápolna felé igyekeznek... a második emeleten, a stanzákban észreveszi, mily kitartóan követi, nézi, a San Lorenzoban elmosolyodik... másnap, a Museo Pio Clementinoban már előre mosolyog...

... A San Pietroban harsog a nagy orgona tuba mirabilise, Bramante és Michelangelo remekének falai szinte beleremegnek... ott áll az asszony, nézi, nézi és remeg minden porcikája, érzi, mint boltozódik föléje egyre hatalmasabbra ormosodó szerelme, föl, föl, magasabbra, mint a négy gigászi pilléren fenyegetőző kupola, még nem tudja, az övé lesz-e valaha, halkan lopakodik nyomába, amint megy-megy s megáll az apostol sírja előtt, amelyen misztikus sort csillog a nyolvankilenc örökmécs, háta mögött áll, amint Canova imádkozó szobra mellett térdrehull, amig Giotto és Melozzo da Forli freskóit issza magába... mennyit magyarázott ezekről később az ő „barbár“-jának, hogy nyitogatta közös örömekre a táguló szemét, uszította rá új izgalmakra az addig ismeretlen csodák előtt bámészkodva megtorpanó, töretlen lelkét...

... A templomsoda nagy bronz szárnyasajtójában kulcsolódott össze legelőször is a kezük, onnan indult útjára a legkálváriásabb, leggyötrőbb, legbetegebb szerelem...

— Párizs!... Róma!...

Fölnyitotta a szemét, a szennyves valóság betódult s a szenvedés hörögre áradt el benne.

Jobbról és balról, ugyanott, ahol az imént látta, ugyanott, ahol tegnap, tegnapelőtt, hetek, hónapok óta gubbaszkodtak: ott terpeszkedtek a kárörvendő, kopár dombok.

A mocskos barakk keserű füstjét a szemébe veri a szél. Holzwarth és az őrnagy már megint veszekszenek.

Ugató köhögés, krákogás mindenfelé, esik, esik, a havas sár locsog, cuppog, a víz befolyik a lyukas csizmáján.

Fázik.

Monguldur ügylátszik megcsalta.

Azt mondta, lovakat hoz a pusztákról s a frontról jövet, valami ravasszággal, megvesztegetéssel kiváltja ebből a pokolból és elviszi a steppékre, míg a szabadulás, a béke elkövetkezik... Nem jön, nem jön, sohasem is fog jönni.

Gazember az is. Mi is lenne más, hiszen ember.

A Csapar ígézetével elúszott a legutolsó mentő szalmaszál is előle.

Azzal bolondíttatta kételkedő, reménytelen magát, hogy az a szabad, gát-talan új világ, melyről a nomád fiú beszélt, tán érdekelné még valamennyire, hogy tanulmányokat tehetne, megpróbálna belemenekülni a régi tervébe, tán a sors akarta, hogy mégis eljusson a magyarság bölcsőföldre... ott tán valami régi dal feledtető, álmatag tevésbe-vevésbe ringatná, anyagot gyűjthetne a semmibe felejtett, életcélul kitűzött nagy munkájához, s ha egyszer mégis hazavergődhetne, bágyadtan elbabrálna vele, mint beteg gyermek a fanyalogva rázogatót csörgővel...

És most ez se lesz, semmi se lesz már, semmi sincs más, csak a semmi!

Megállott és halkan előidézte a benne olykor-olykor halkan, a kobozhúr gyermekdedségével fölpendülő különös női nevet:

— Aj — jaktim, Aj — jaktim . . .

A párizsi asszony más muzsikájú neve féltékenyen, nagy zenekar erejével foglalta vissza a parányi megbujó zugocskát a lelkéből, a rögeszme a kerge útra lódította újra.

— Kétszázharminc négy . . . visszafordul, körbe-körbe jár bódultan, félőrülten s eszébe jut egy szörnyű kép . . . ki is festette, igen, alighanem valami Van Gogh . . . émelyegve nézte, az az asszony meg rajongott érte . . . A rabok sétája . . . elhülyült, vaskos lábú fegyencek keringelnek a kútnyi mély várbörtönudvaron, a fölöttük virító égfolt alamizsnára vakoskodnak, kuncsorogva és keringelnek, keringelnek, akárcsak ő, hosszában kétszázharmincöt, keresztben százötvenegy, a hólé locsog, arra van Párizs és Róma, kupolás templomok, a Boboli kert, Versailles, márványteraszok, szökőkutak, nyírott fasorok, sugárutak, ragyogó paloták, színházak, mulatók, meleg szalonok, az az asszony most ott pihen a mennyezetes királyi ágyon, a nagy sárgaernyős lámpa aranyfüstös, a hasisos cigarettá kékes fátyolba becézi félmeztelen, illatos, fürdőtől párázó, rózsaszín testét . . . kiugrik a patyolatkeretből, megsokszorozódik . . . tíz, száz, ezer olyan asszony támad belőle, kacagva összefogózkodnak és bódító ritmusban körültáncolják az elérhetetlenségben még csudásabbá kiszépülő tornyos palotákat, henteregnek a parkok zöldjén, a nyírott fasorok alatt, síró hegedűk epednek, bűgő csellók esengenek, flóták kacagnak utánuk s az egyarcú asszonyok táncolnak, bókolnak, integetnek, asszony, asszony, csupa asszony az egész messzi, elhagyott, melegremegésű élő világ . . . Nyögve, dühöngve markolt bele a drótsövény tüskéibe, tombolva megrázta az egész kerítést, a kezét előntötte a vér s egy darabig bamba örömmel nézegette, mint buggyan elő sajogva, újra és újra a sebekre tapasztott hó alól, de nemsokára megfeledkezett a fájdalmáról és folytatta a gyűlölt, émelyítő, förtelmes körsétát.

A rettegett kis szánka nap-mint nap odaállított a barakk elé, olykor már háromszor is fordult s csak úgy, koporsó nélkül, négyesével rakták föl reá a járványban elpusztultak lilafoltos hulláit.

A szennyes kis pajtából éppen a jó doktor gyermeknyi kicsire aszott tetejét hureolták elő.

A féllába lecsüngött és cikkcakkos vonalat rajzolt a szánkáig az olvadó hóban.

Kazay a kis tanárral együtt, hajadonfővel, borzongva bámult az elporoszkáló gebe lucsokba fuló nyomaira.

— Neki már jó, — motyogta Draveczky.

— Bár engem vinne már . . . de én rosszabbul járok nemsokára, kis kosta! Emlékezz rá: megőrülök, már itt van, érzem . . . a hátam mögött áll, éjszakánként a vackomon kuporog . . . a bolondok sétáján, a száztizenharmadik lépésnél mindig visszaránt . . .

Draveczky riadtan meredt rá:

— Ubulkám! Ne kergesd bele magadat . . . miért húzódol el mindig közülünk? Lásd, mi szeretünk és . . . egyszer mégis csak béke lesz, kiszabadulunk, haza még . . .

— Béke? Béke sohasem lesz és haza! Hová? Ez az éppen . . . *Oda* nem mehetnék akkor sem . . . hova menjek hát? Tudod, hogy nekem mindig szűk volt a világ, tudod, hogy én szenvedek legkeservesebben ebben a kalickában,

néha úgy érzem, hogy négykézláb, lemállott hússal, a csontom koptatva is elcsúsznék, másznék innen bárhová, akárhová, hogy állatok között is ellennék inkább, velük legelnék: csak szabad lennék mégegyszer! S ha elgondolom, hogy visszakerülhetek a falumba, s ott úgy élhetnék, mint hajdanán . . . akkor még abba is beleborsózik a hátam . . . én már aligha tudok élni . . . megpróbáltam mindent, nincs *nekemvaló* élet . . . a halál meg . . . az meg mindenképpen illik hozzám, kis kostám . . . Nem, nem bírom már tovább! Ó! Ha legalább morfint kaphatnék! Csak egy adagot! Egyetlenegyet! Morfint, morfint!

— Bár soha bele ne vitt volna az a . . .

— Csak mondd ki bátran: bestia! Az, bestia . . . ő rokkantott ilyen ronggyá . . . és mégis, ma is itt bujkál az ereimben, tán csak ez a szemétből rakott tűz pislákol már bennem . . . ezért meg nem lesz kár, ha kialszik . . . mert ne hidd, hogy nem tudom, már megvetni magamat miatta . . . Te, kis kosta! Te láttál ott, a bevonulás előtt, a pesti kávéházban, abszintet ittam és a pofám vonaglott, hogy a sírást visszakancsukázzam magamba . . . hogy meg ne sirassam őt, meg a babonásan buja, kultúracikornyás, hazug világát . . . és tudod, mikor először dübörögtem rohamra a kun fiúkkal, valahogy erőre kaptam, a régi tűz áradt el bennem és arra vágytam, hogy millió és millió lovassal ráronthassak a városára és száz Geneviève esdeklő karján átugratva, szét-dúljam, fölégessem minden csudájával együtt! Csak hadd sikoltotta volna, hogy barbár vagyok! Vad lobogás áradt el rajta, a keze ökölbeszorúlt, de rögtön rá leroskadtt a válla.

— S *akkor* is, mikor a buzogánnyal . . . nem értem magamat, roncs vagyok, nem ember. Nincs akaratom, nincs célom, vágyam többé . . . tán csak, hogy innen el, akárhová, hogy ne itt dögöljek meg . . . de hiszen mindegy minden, mindegy . . .

A szó elakadt benne, Draveccky gyöngéden befelé erőltette, de csak kint maradt és födetlen fővel ácsorgott ott a havas esőben, míg csak az este rá nem szakadt.

Odabent még őrijítőbb volt a körbe-körbe futó, csak oda kilyukadó szóözön unalma. Minél reménytelenebb lett a szabadulás, minél több poroszló, rabtartó nap, éjszaka, hét, hónap fogta őket körül, annál borzalmasabb lett az idő mozdulatlansága.

A percek órányi árnyékot vetettek, az óra nap-hosszúvá rémlett el, a napok esztendőkké torzultak, a hónapok végtelenségbe szürkültek, akárcsak fegyenc-darócba tekergette volna a világot valami rettentő, ormótlan bütykös kéz.

Vidám csengőszóval ötlovas tárántász állott meg a fogolytábor előtt egy tiszta, télutói reggelen.

A bőrekho alól sápadtan, görnyedten, de mosolyogva kászolódott le Csapar Monguldur.

Kazay látta az arcán, hogy észrevette őt, de csak reásandított, elhaladt mellette és bement a fogolytáborparancsnok házikójába.

A főhadnagy megértette, hogy nincs mit várnia tőle és elhatározta, hogy keresztül néz rajta, mintha levegő lenne.

De a szíve belefacsarodott az utolsó reményszál elvesztésébe és támolyogva rovatva körsétáját, arra gondolt, mivel szaggassa föl az ütőereit.

Nemsokára egész ménesre való beteg lovat vezettek el az utcán. Csupa kirgizforma legény kísérté a koszló szőrű, tályogos, véres sebeiket nyalogató párákat.

Kazay Ubul odament a drótkerítéshez és hosszan elnézegette őket. Az em-

berek felé már rég eldugult részvétforrás meleg buzogással öntötte el a szívét s valahogy szerette volna mindegyiket megalapogatni, gubancos szőrüket csillogóra kefélni, sebeiket puha írral bekengetni, valamennyit puha, tiszta alomra fektetni és tüzes egészségben szabaddá kergetni valami dús, zöldlevet eresztő kövérfüvű legelőn.

Hirtelen vállon súrolta valaki s egy fojtott hang szólalt meg mögötte:

— Ha orvosról hallasz, érts róla, te vagy az!

Monguldur volt.

Értetlenül bámult utána.

Kisvártatva kijött a nagyszakállú, öreg parancsnok és körüljárta a beteg állatokat.

Monguldur nagy hűhóval magyarázkodott, mutogatott, egyszersak megindultak visszafelé, beléptek a barakkudvarra és hallotta, mikor a parancsnok azt mondta Csaparnak:

— Vjégyityé menyá, kádnámu vrácsu.

Az orvos szót kiértette belőle és önkéntelenül feljűk kapva a fejét, elébük ment.

Monguldur orosz-török-kirgíz hármashelyen nagykomolyan felszólította, hogy szedelőzködjék, kidirigálták a steppékre, a beteg lovakat fogja gyógyítani. Ha akarja, egy fogolykatonát is vihet legénye gyanánt.

Kazay zavartan hallgatott, nem tudta, mi lesz ebből, hiszen ha ért is a lovakhoz, mégsem állatorvos... és... A Monguldur okos szeme bosszúsan, sürgőleg villant rá s hogy még akkor is tétovázott, a nagyszakállú ráfordult:

— Já zásztaŕvyu vász!

— Kényszeríteni fogja! — tolmácsolta mogorván Csapar.

Kazay meghajolt. Monguldur bekísérte a parancsnokot s mikor visszajött, a barakk mögé intette a főhadnagyot, vállon csókolta, összeszorongatta a kezét és nevetett, nevetett boldogan, mint a csínytevő gyermek.

— Megyünk orvos úr, megyünk, megyünk! Vissza sem eresztelek, míg a hazádba nem mehetsz! A Kizil Gül főztjét esszük... magam is alig várom... csúnyán belém szúrtak, nehezen állottam talpra, de amint csak tudtam, jöttem, mert tudtam, hogy vársz és a Csapar Monguldur szava igaz szó!

Kazay könnybelábadt szemmel tartotta a kezét a kezében.

A beteg lovak lógó fejfel indultak neki a puszták felé vívő nagy útnak. A bajtársak elcsucsujgatott írigységgel nézték, amint Jóthé Péterrel és Monguldurral fölfelé kászolódott a tárántászra.

A puli ott nyítt, vakogott a lovak körül, egyszer már nem győzte türelemmel és hívásra sem várva, felpattant a gazdája mellé. Draveczky még egyszer megígérte, hogy ha a szabadulás órája közeledik, módot talál, hogy hírt adjon a lótranszportokkal ide-odajárogató pusztalakók útján, a sok búcsúzó kéz még egyszer az ekhó alá furakodott s akkor a zörgő, pergő kerekű tárántász neki-vágott a dombnak, átkapaszkodott rajta s a Fickó boldog ugatásának elcsitulva tudatta csak, hogy messzeceke járhatnak már.

A lovak nyakán úgy muzsikáltak a csengők, mintha ünnepi harangszó röpiült volna mellettük mindenütt.

A hatalmas heréltek könnyedén rántották át a nehéz szekeret a dombokon és pajkosan táncoltak el előle, mikor völgynek tartva, a sarkukba rontott.

Egyre frissebb és frissebb, erősebb szagú szellők kukkantottak be a még hófoltos márciusi mezőkről, a kis, tömzsi kocsis hol valami méla dalt dúdolt, hol meg cifra fütytyre kapott.

Meglehetősen kopár fensíkon poroszkáltak. A Fickó lekérezkedett a földre és ott bohóskodott a lovak előtt, de nemsokára veszett üvöltéssel köpörcölt a szekér alá.

Lassú méltósággal hatalmas tevé imbolygott velük szembe.

— Hi-innye, de fertelmes egy mahumet fireg! — köpött elébe Jóthé Péter. — Osztán hogy megüli a koma!

A puli ámuldozva, kaffogva, heregve bámészkodott egy darabig utána, alig tudott eltelni a látásával s csak akkor loholt ijedten a tárántász után, mikor eltűnt a szakadékban.

Emberi lakás napi járó földekre ha került elébük olykor. A néhány nyomorult agyagkalyibából összeverődött aulból rongyos gyerkőcök futottak elő a lovak csengőinek zengésére.

Monguldur megvetőleg magyarázta róluk:

— Letelepültek!

Az lesz majd az élet, ami az ő pusztáikon vár reájuk! Most ugyan még a kislakon, a téliszálláson lesznek az övéi, de pár hét múlva rájuk köszönt Noruz boldog ünnepe, egyszerűen itt lesz már a világ legislegszebb, legúrabb öröme: *jaz!* a dicső, a mennyei elszéledés, az új füvet ajándékozó, a mindenfelé üdén sarjadzó, határtalan térségben.

— Huj! — rikkantott fel örömeiben.

Kazay a csikósokra, pásztorokra gondolt, akik a Hortobágy karámjai előtt csak ilyen örvendező orcával szimatolják már a „szabadulást” az erjedő levegőben.

Napokon át mentek, mendégéltek koratavaszi, enyhe fénylésben, fellegek alól szabaduló csillagok alatt.

Mintha csak menyasszonyt kísértek volna, oly vidáman muzsikáltak a csengők. A lovak harsogva prűszköltek és szertefröccsentették a szép, hűvös-kék sarat.

Monguldur vissza-visszatért reá, mennyit mesélt Kizil-Gülnek, s a hugának, a komoly Aj-jaktimnak a buzogánnyal dúló magyar daliáról . . . hogy hallgatta Aj-jaktim, a szeme csillogott, mint a csikóé . . . éppolyan szép a szeme, mint a csikóé, de mostanában gyakran járja a könny, mert az a fekete hír járja, hogy vőlegénye Bajlar-Dsandsar, a deli kazák legény, elesett egy lovascsatán.

Kazay szinte látta a friss, délceg ragyogást, amint kecesesen, kíváncsian fölágaskodik a tüzes fekete szemben.

— Aj-jaktim, cirógatta meg magában a nyájas nevet.

A táj kezdett mindinkább terülni, tágulni, a dombok mind elszéledtek mellőlük, hatalmas, tengeres síkságra értek le, amelyet ködöskék, hógalléros hegyek szegélyeztek a puha távolba sejlő szemhatáron.

— Börkü! — kiáltotta Csapar s egy karcsú sasra mutatott, amely méltóságos lebegéssel kerengett fölöttük. Kazay utána röpítette szárnyrakapó tekintetét.

Úgy érezte, mintha szöges dróttekercek bomladoznának le a szívéről, nagy, szíviramító felszabadulás járta át, reménykedő, forró, sebhededésről kelő sóhaj szállt el belőle, részegítő, erőspezgszerű levegőt fogadott be helyette a mellébe és csillogó szemmel, izgatottan figyelt Csapar szavaira, hogy jól megértse, mit beszél féltett tугan madaráról, melyet őt tevéért vásárolt, de nem adná tízéért sem, mert olyan vadászsólyom nincs még egy az Iszik-Köl partján.

Csapar a szemöldöke fölé illesztette a tenyerét és elrikkantotta magát:

— Ott! Ott a kislakunk!

Kazay hasztalanul erőltette a szemét, semmit sem látott a tiszta délután

enyhe sárgállásában. Jókora utat tettek még, míg nagynehezen kivette, hogy egymástól nagyocská távolságban gömbölyded kupok guggolnak rá a rőtes, télignyapjas levegőre.

— Azok a téli szállások, dörzsölte a kezét a nyújtózkodó, egyre inkább nekidámodó Csapar. Két hosszú poroszkálással, három jó vágatással, egy csöndesítéssel ott leszünk.

Hirtelen csak újra a szeméhez kapta a tenyerét.

— Valaki felénk lovagol!

Kazay röstelte bevallani, hogy most sem lát semmit. Kisvártatva a káplár igazgatta rá a szemét arra a helyre, ahonnan egy apró pontocská rezgett arrafelé.

A lovak az ostorsuhogásra nekilódultak, a csengők örömmel énekelték a vágatás dalát.

Csapar egy magános, még parányinak tűnő alakra terelte a figyelmet.

— Kaba lesz, fogadom, a kíváncsi Kaba. Három napnyit is elbarangol hol erre, hol arra, csakhogy valami újságot hallhasson a nagy háborúról. Azután sátorról sátorra jár vele, jól tartják érte mindenütt.

Kacagva beszélt össze a kocsissal, hogy csak azért is kerülje ki, hadd szolgáljon meg a lába a hírekért.

A lovas imbolygó alakja most már egyre tisztábban lüktetett le s föl a horizonton.

Csapar meglepetve kiáltotta:

— Né! Az édesapám! Megismerem a lova járását.

Kiállott a felhércre és ujjongva lengette elébe a süvegét. Erről is, amarról is juhfooltok, legelésző lovak tűntek föl. A sovány jószágok reménytelenkedve kapirgáltak a levét eresztő hó alá, hogy valami silány táplálékhoz jussanak. Fickóra egyszerre csak otthonos ösztönnel röskadt rá a kötelességteljesítés tudata, mérges ugatással nekirontott a szerteszéledező birkáknak és térengetni kezdte őket. Egy mélyedésből két, utolsó szőreszálaig hozzá hasonló puli termett elő. Dühödtt morgással vetették rá magukat a dolgukba avatkozó merész juvevényre, de hirtelen csak nekitorpanva, meglepődve szaglászta körül.

Egyetlen hörrenés sem esett többé. Farkcsóváló egyetértéssel testvérüknek ismerték el fajtájuk messze földről hazakerült ivadékát és egyesült erővel fordították visszafelé az éhségkergette, elégedetlen juhokat.

— Nemsokára nekidalmahodtok kedveseim — bízatta Csapar a fonnyadt cserjéhez fanyalogva szolgálató csikókat. — Üget már felétek Noruz!

Fickót alig tudták visszacsalogatni a komái mellől. A csengők csöndesebben szóltak, a közelgő lovas meg vad vágatába kapott s egyszeribe ott termett mellettük. A hatalmas fekete ménen hatvanéves forma, gyérszakállas, piroszománcsal ékesorcájú, parázsszemű, roppant széles vállú ember ült. Súlyos koponyáját fekete prémmel szegett kék és sárga szalagokkal repkedő vörösleffentyűs süveg övezte körül. Dombos mellét birkabőrbunda fedte, tarka csikkai kivarrott, bőbugyogós lábai vadkecskebőr csezmébe bújtak meg és vaspántokba verték a tüzes gőzt fújó paripát.

Csapar gyermekivé szelídült ábrázattal ugrott le, odafutott hozzá és kenyeléhez szorította födetlen fejét. A pompás öreg dugdosott meghatottsággal, áldólag nyugtatta meg rajta a kezét.

— Mán én is amondó vagyok főhadnagy úr, hogy igencsak atyafiak ezek! Ez a vín ember meg éppen döfi! Majd csak mutatósabb, mint a csikósgazdám vót a Hortobágyon! Egyeken még bírónak is elvállalnák.

— A magyar batir! — mutatott Csapar a lekászálódó Kazayra.

A főhadnagy gyermekes örömbe pirult a „hős“ névre és megdobbanó szívvel lépett oda az öreg Monguldurhoz.

Meghajolt, ahogy fiatalnak illik a vénék előtt és úgy kérdezte:

— At lau amanba? Mal csan amanba?

Az öreg atyás, cirogató mosolygással nyujtotta le vasmarkát és el sem is engedte kapcsából a fehér kezét, míg meg nem felelt lova, jószágá felől. Azután a családról kérdezősködött Kazay s megtudta, hogy Aj-jaktim is jól van, Kizil-Gül is jól van, az unokák is egészségesek, mindenki pedig mint rokont várja őt, mert kirgiz és magyar, egy ősatyának unokái.

— Dseti ataszin bilmegen mürted! — végezte emelt hangon. És Csapar fia melegen bólogatott rá, hogy aki nem ismeri hét apját, az bizony hitehagyott.

A kíváncsi Kaba nyelvlógatva loholt oda hozzájuk, rávetette magát előbb a kocsisra, azután Monguldurra, kihorgászott belőlük egy csomó újságot, azzal már futott is zsákmányával a sátrak felé, hogy értékesíthesse. Fickó odasompolygott a gazdája melé és néma farkesóválással fejezte ki őszinte tiszteletét a lovas előtt.

Az öreg előrevágtatott, s a tárántász lassú poroszkálással indult meg utána.

Csapar dala vígan repült a lovak füle fölött, a csengők bongásának elébe:

*Jő már Noruz, rózsaként kinyílik a táj
Kövré füre lel a bégető nyáj
Felszáll az égbe a bús, fagyos fehér hó
Új szörben csillog a pajzán csikó.*

A Kazay lelke vele énekelt.

Jő már Noruz, rózsaként kinyílik a táj...

A népes család férfi és fiú tagjai nyüzsgő karéjban állottak a téli sátor bejárata előtt és éneklő hangon köszöntötték a két magyart:

— Aki minket szeret, azt az Isten is szereti!

— Esz-szelam alejkum! Mi újonnan érkezettek, üdvözlünk titeket — felelte rá elfuló, meghatott hangon Kazay Ubul és újra szalamot hajolt.

— Szerencsés jóestét, kendteknek is, — mosolyogta Jóthé Péter.

Fickó a farkát behúzza sompolygott utána, de hirtelen csak örömcshintások csendültek ki belőle.

A sátorból három pulikölyök dugta ki a fekete orrát, közrevették a vendégüket, kedveskedve megcibálták a bundáját s Fickó a gazdáját megelőzve jutott fedél alá.

Az öreg Monguldur egyik karjába Csapart, a másikba Kazayt ölelte bele s úgy lépett be velük a hatalmas sátorba.

Az enyhe homályban barátságos rőzsetűz pattogott.

Több asszony, apró gyermek s néhány aggastyán állotta körül.

A két legfiatalabb nő átölelve tartotta egymást.

Kazay jól emlékezett rá, miféle szálam illeti a ház asszonyait. Mindkét kezével megérintette meghajlás közben a lábát, azután kersztbefonta karjait, ujjait vállához fektetve.

A sugár, piruló nők halkan fogadták:

— Tari jarlikaszin!

— Sokáig élj! — tördelte egy agg.

— Baj bol! Légy gazdag! — kívánták a gyerekek.

Csönd támadt s akkor sarkig nyitott szemmel jól megnézték egymást.

A nők szemérmes nyájasságú tekintetet küldtek feketeselyem függönyös pilláik mögül a batir felé s a hős vendég délceg hódolattal fürkészte őket, csak annyi mosolygással, amennyit az úri illendőség parancsol és enged.

Az ölelkező fiatal nők párducos, hajlékony testét teljesen egyforma, kék nankin csegedek fedte a nyest prémes bundácska fölött. Csak éppen hogy a teltebbik derekát piros, a karcsubbét meg napfényárga szalagöv fonta körül. Kazay odasúgott Monguldurnak a sárgaöves felé intve:

— Ugy-e, ő Aj-jaktim?

Csapar becézve nevetett rájuk.

— Az, Aj-jaktim, az én édes húgom, eltaláltad.

A vén Monguldur intett és akkor mindenki a puha szőnyegekre helyezkedett.

A szolgálók leakasztották a rotyogó üstöket a szolgálakról és a férfiak szótalanul, komolyan hozzáláttak az evéshez.

A nők sugdosva, kíváncsiskodva nézegették őket.

A szakácsnéskodó két öregasszony boldogan látta, milyen jól csúszik a lakomázók torkán az illatos, párázó torama, a kedves vendég tiszteletére előkerülő ünnepi eledel.

Az öreg Monguldur ki-kihalászott egy-két díszfalatot s a főhelyen ülő Kazay felé kínálta. Ő maga csak az erős, aranycsillogású zsíros levéből kortyantott kedvvel. A csontot a hátuk mögé hajigálták és Fickó marakodás nélkül osztozott rajtuk a kölykökkel.

Hirtelen nagy mozgalom támadt a sátorban.

A félrelebenő nehéz, piros szőnyeg alatt sápadt, őszesüstökű férfi jelent meg. A hóna alatt hegedűforma hangszert szorongatott.

— Tari jarlikaszin, — köszöntötte a sátor népét.

— Baj bol! — fogadták szívből.

— Karaszakal, a legjobb dalnok messze földön, — súgta oda Csapar, — a te tiszteletedre hívta meg, az apám.

A dalnok először a törtön ülő vendég előtt hajolt meg, azután a házigazdát s a nőket üdvözölte.

Enni adtak, a már jóllakottak között meg közbejárt az üdítő kimisz és duhaj kedvre pezsdítő nese.

Az öreg Monguldur nagyokat húzott a parázs italból és Tailak unokáját magasztalta, aki még csak tizenhárom éves és Kör Oglunak majd csak minden hőstettét el tudja fejből verselni, nincs olyan közmondás, amit ne ismerne, lehet, hogy híres dalnok lesz még belőle.

Karasz-akal ivott, megint ivott, telefűtötte tűzzel az ereit, a szemét, a lelkét s egyszerre halotti csöndben felállott és belekapott a kobuz húrjaiba. A nagy, ősi dalt, „Manasz születését“ énekelte, a puszták robogó zajlású eposzát.

Előbb furcsán, idegenesen csengett a hangja a Kazay fülébe, a szöveget sem értette mindenütt, de ahogy a dalnok hangja fült, izzóbbá lett, ahogy a színes rege ezer szírom szóba, képbe bomlott, egyre jobban kitárta a szívét és lelkét a buja vadvirágillatú versözönnek, már minden ige gyökeret vert benne, a hátán izgalmas öröm reszketése futott végig, a kobuz minden pendülése mintha legbensejéből zendült volna ki, érző, remegő húrjává lett az énekesnek, aki éppoly sámani hatalommal játszott most már rajta, akár a többiekén.

Mikor a dalnok azt énekelte Bai fiáról, Bakairól, hogy a szeme úgy ragyogott, akár a csikóé, önkéntelenül Aj-jaktim felé suhant a tekintete.

A pompás fekete hajú szűz szeme csillaga ugyanakkor fénylett rá az ő szemének setét mélységű egére.

A lány nem fordította el az arcát, kutatva, kérdezve, édesded komolysággal nézte, csak nézte a tenger messziségben született halovány hőst, az ének aranykalapácsa összekovácsolta forró pillantásukat s Aj-jaktim csak akkor sütötte le a szemét, mikor a dalnok szavai lassódtak, halkultak, a befejező akkord keresgélésében.

Mármoros tetszészsivaj zúgott föl mindenfelül, öreg Monguldur megölelte, megcsókolta Karaszakalt, a férfiak követték a példáját, Kazay szorongatta legtovább a kezét és bevallotta magának, hogy a párizsi nagyoperában, az erdőnyi vonó hajladozása alatt suttogó hegedűk, csellók, a seregnyi amorett szájával kacagó flótaözön, a büszkén aranyló trombiták harsogó glédájának dáriusi muzsikája sohasem nehezítette el ilyen mézesen a lelkét, mint a pusztai dalos a maga háromhúros koldus kobozával.

A dalnok gyöngyöző homlokkal büszkén telepedett le a házigazda mellett kínált helyre.

Amint a kimisz új erőre kapatta, Csapar odament a szépmívű faragással ékes, régi fegyverek alatt meghajló polchoz és levette róla a Kazayak ezeréves buzogányát.

Megforgatta a feje fölött és újra elmesélte, mint hullottak az ősi fegyver csapásai alatt, a magyar batir kezétől a szőke oroszok rakásra ott, messze, a nyugati csatatéren.

A fiúk rajongó szeme az idegen hősrre tapadt. Mind arra vágytak e pillanatban, hogy ilyen hőssé lehessenek, akit még Csapar is így magasztal.

Karaszakal gyönyörködve forgatta kezében a cifra vésetekkel, csataképekkel szépített nehéz harci szerszámot. Csapar odament hozzá és fölkerlte a sátor népének nevében, hogy rögtönözzen valami dalt a buzogányos batirról, a golyó nem fogta magyar rokon csudálatos tusájáról.

A dalnok lehúnyta a szemét, nagyot hörpintett a feléje nyujtott neséből, duruzsolva ingatta ide-oda a derekát, a cserméjével ütemet vert a lelkének s az egyszerre ágaskodni kezdett, mint az áldozatra vitt fehér mén a táltos előtt.

Fölugrott, vadúl pendítette el a három hűrt és első, rikoltó hangja úgy csapódott föl, akár a ritka zsákmányra reázuhanó tугan madár.

... Kazay Übul büszke mámorba szédülve hallgatta, mint kél ki az elvetett magból a hősi dal, mint nő, szökken sudárba, szólevelekbe, buja, kusza versgallyazatba, a róla szóló új manasz, amely most ime, ideereszti a gyökerét ebbe a csudás, forró, termékeny estébe, hogy soha többé el ne száradjon, hanem inkább új és új sudárgyűrűkkel nőjön bele az időbe...

Csak akkor eszmélt föl, mikor a dicsőítő ének utolsó kobuz kiáltása után egész sereg dobogó férfimell forró préselésében valamennyiük szívének érezte fájó örömben lüktető magát.

— Szalam! Szalam! Szalam! — őrzöngött a sátor lángra kapott ősi lelke.

A sátorban húsz egynéhány emberi kebel nyugodt, pihegő lélegzése hallott csak.

Kazay Übul hanyattfekve, csittulni nem akaró, boldog izgalomban álmatlankodott.

A sátor közepén még pislákol a dzsin-szemű, piros parázs. Kékes füst-foszliányok kísérteteskedtek elő a hamu alól, megnőttek, elnyultak, terjedeztek, szakált eresztettek, leplet lebentettek, egy részük kirepült a szelelőlyukon, a többiek meg odasompolyogtak a vendég hős nyughelyére, sort ültek mellette örökösen, a kurganok mélyéről felérzett hét atyák cirogató szellemei gyanánt.

A sátor nyilain fegyverek, lószerszámok, nyergek függöttek mindenfelé.

Feje fölött, a feltörekvő meleg levegőben mint nagy, élő, idegen, kéttestű madár lebegett a gonosz szellem kiengesztelésére faragott, rókabőrrel, fajtollal, lószőrrel díszített Töször bálvány.

Lassan lebbent balról jobbra, jobbról balra, és lecsüggő feje mintha az ő álmát vigyázta volna.

Nehezedő pillájú szeme újra a nyitott tünlükre tapadt.

A kerek nyíláson egyetlen, nagy ragyogó keleti csillag fénylett le reá...

A csittulni nem akaró izgalom újra és újra fölpeckelte a szemét, a dalnokra gondolt... a róla kiviruló hősi dalra és a sötétben is érezte, mint pirul el az emlékezésre, mikor ott, híres buzogány csatája terén majd elsírta magát... ha tudnák, ezek a daliák!... nem, nem!... az nem ő volt, az a nyafogó, beteg gyermek... útálat! Gyalázat... mily jó békés itt, szívesen ellenne ezek közt vagy egy félesztendeig... addigra tán vége lesz a háborúnak... összegyűjthetné a könyvéhez szükséges anyagot... majd lesz valahogy... vajjon mit csinálnak a szerencsétlen bajtársak... a tüskésdróttal szegett udvar... rettenetes!... a körséta... a marquise... Párizs, Róma... kétszázharmincöt lépés... keresztbe... milyen furcsa itt gondolni minderre!... Csapar, Csapar! ha ő nem lett volna, azóta tán... mily jó itt... ez a nagy, áldott sátor... hogy zúg odakint a vad buran! hogy tépi a tartó köteleket... de erős, jó áldott sátor ez, kiáll ez mindent, olyan jól lehet benne feküdni, akár a bölesőben... de szép volt az a repülő, csattogó dal... nemsokára jó már Noruz, rózsaként kinyílik a táj...

A kerek sátornyíláson szelíden kukkantott le a hold.

— Aj-jaktim! Holdvilágom... hogy cirógatott a szeme, mikor Karaszakal rólam énekelt... Aj-jaktim... ott alszanak a nagy függöny mögött... vajjon melyik az ő pihegése?...

A buran újra megrázta a köteleket, de a pompás cifra gyékények elébe álltak mindenfelől a hidegnek... szegény kis kosta, hogy fázhatik a bűzös barakkban... — ...hogy zúg a buran!

A szeme tapadozni kezdett lefele. Kéjesen, boldogan nyújtózkodott el!

Kívülről be-behallatszott a Fickó, meg a többi puli csaholása a holdvilágos éjtszakából.

Az öregapja csöndes kúriája jutott eszébe, a kutyaugatásos, nagy, néma, falusi esték, mikor a szélben zúgó akácfák dala mellett, a boltíves mennyezeten futkosó kályhatűz játékát figyelve szunyadozott el karácsonyi vakációkor...

Édes, ringató, gyermekeg zsongás áradt el benne.

A boldog, igaz álom eggyel több kebelből pihegett föl a koratavaszi ég felé.

A tavaszi ügetésbe kapott napok csakhamar elhozták Noruz víg ünnepét.

A kimiszes tömlők mind kiürültek, csakúgy folyt a nese, a nagy vígság kedves emléke még most is ott pánflikázott ezer színével az emberek emlékeztetésében. A kancák és a juhok a friss füvel várakozó világra ellették csikaikat és bárányaikat, nagy sürgés-forgás volt mindenfelé.

A téli sátor borítékait elkezdték leszedegetni, az erős tartóoszlopokat kimozgatták, felhúzgálták. A fehérség új kimiszt, sajtot, miegymást készíttetett, a legények egybeterelték a ménest, a nyáját, ének, füttyszó harsogott mindenfelé.

Kazay valami ott ismeretlen háziszerral egész sereg csikót gyógyított

talpra és elégedett örömmel tapogatta kedvenc lovainak csillogó szőrbe újult marját.

A szemhatár hívogatólag küldte a csikók cimpája felé a pezsgő erővel erjedő szellőket s a pej, fekete, meggypiros, sárga szügyeket alig lehetett már fékezni, hogy neki ne vessék magukat a végtelenségnek.

A horizontot mintha a próféta zászlójával takarták volna le, oly finom zölden bársonylott, a nap akár valami naponta ifjuló aranypalástos, égi Khán, mindig korábban és korábban tárta szét mögüle a pusztát végigölelő, sugár karjait.

A tevék már útrakészen lógatták hosszú nyakukat a sok teher alatt, púpjuk közé kerültek az utolsó sátorrudak is, Biskonak első hajnalán a kelő nap előtt alázattal meghajolva, öreg Monguldur eloltotta a téli sátor tüzét és fekete csődörje nyergébe pattant.

Kazay csakúgy, mint a legények és leányok, nyereg nélkül ülte meg az alája adott sárga mént.

Aj-jaktim egy kényes, karcsú vasderes kanca hátán kacarászott s míg a Kizil-Gül nagy, csöndes pejét igyekezett felbőszíteni, oda-oda enyhellett a tekintete, ahol a nekizománcosodott, kitelő arcú magyar hőst sejtette.

Fickó örült örömmel rohant egyik lovastól a másikhoz, szétugratta a csikókat, belecsimpajkodott a juhok bundájába, olyanokat ugrott, mint a jól eltalált lapda.

— Huj! rikkantott öreg Monguldur, kezdődjön hát a: jaz!

— Jaz! Jaz! — harsogott Csapar.

— Huj! Huj! Jaz! Jaz! — zendült föl köröskörül, két csikósfíú előre száguldott, s arra a többiek nekieresztették a veszett izgalomban torlódó, nyerítő, tülekedő ménest.

A tarka testözön ágaskodó tarajlással áradt rá a zöld határtalanságra!

A pásztorok irigykedve bámultak az utánuk robajló csikósok porfellegébe és görbe botjaikat a bégető nyáj felé dobva, ők is megindították a gyapjas hadat.

A pulik csengő ugatással kezdték meg éber munkájukat.

— Huj, gyermekeim, — kiáltott öreg Monguldur és rászabadította a lovát a smaragd horizontra. Kazay Csaparral együtt dobant vágába, Jóthé egy kicsit elmaradt, Aj-jaktim meg kacagva elébe vágott valamennyiüknek.

A kis Tailak visítva izgatta harmadfű csikáját, de csakhamar belátta, hogy úgysem éri utól a nénjét s odacsapódott a férfiak csoportjához.

Aj-jaktim repült mint a szél, és csakhamar beléveszett a ménes verte porfellegbe.

— Ezt ugyan el nem fogja az idén senkifia a leányvadászaton! — kiáltotta elismerőleg Csapar.

Comb közé kapta a paripáját és ujjongó rikoltozással utánaröppent a hűgának. Kazay rejtelmes, lázas kedv parázslotta át.

Úgy érezte, mintha a nyargaló paripa minden patadobbantásával csudás erőt szedne testébe a szabad pusztta földjéből s ezt a tüzes hatalmat átömleszté az ő ereibe. Valósággal összeforrott az aranycsillogású, fellángoló vérű táltossal, a maga lehelletét egynek tudta vad horkolásával, a robajló rohanás felszívta egész életérzését és képtelen, megreszkettető tettek felé korbácsolta. Úgy rémlett az agyában, mintha nyílveszők suhognának el mellette, előtte; mintha kilőtt nyílvesző lenne maga is, amely átszáll a mindenségen és zúg, süvít, hogy azután szakítva, hasgatva, roncsolva pengjen neki valami világnagy célnak! . . .

Hirtelen megpillantotta az előtte vágatató nomád leányt, aki a mögötte felhangzó lódobajra még veszettebb iramra ösztökélte száguldó vasderesét.

Kazay ügetésre fogta Arszlánt s az elviharzó leány után röpítve tekintetét, arra gondolt, mint idegeskedett, nyavalygott a karosszéknek beillő nyeregben a marquise, mikor a Bois-ban lovagolgattak, mint ügyetlenkedtek, kapkodtak elhízott lovaikon a gavallérjai, a vasárnapi lovasok . . . ilyenkor mindig valami büszke, délceg fölény érzete áradt el benne, egy hang azt sugta neki, hogy őt különb fából faragták, valami ősi erő, sok, sok emberöltőből visszanyargaló gőg volt ez, amelyet ott nem értett, még valahogy el is szégyenlette magát miatta, de amely mindig és mindig, akarva, nem akarva, elárasztotta a ló hátán és végigforrt rajta akkor is, mikor a szellemesen csipkelődő dámával ott állott Rafael vatikáni Attila-képe előtt, mikor a Pantheonban már kettesben nézegették Delaunay hatalmas freskóját s a marquise lorgnnettjén keresztül megvető pillantással mustrálgatta „kis barbár”jának ideálját, a hadai élen koronásan, de mezítlábasan lovagló istenostorát . . . tisztán emlékezett, hogy valami dacos, pogány diadalmat érzett akkor azon, hogy ez a nyílfőző villámló, turáni fergeteg Párizs faláig dörögte valamikor fenyegetését, hogy ennek a finnyásan mosolygó hölgyikének az Urak Urától rettegő őseit alig tudta valamikor férfitá vigasztalni szent Genovévájuk! . . .

— Attila en marche sur Paris! . . . Attila en marche sur Paris . . . — kiáltotta bele a nagy panneau címét a pusztá lágy szavakhoz nem szokott levegőjébe. Boldog, büszke erő áramlott, pezsgett benne, sehogysem bírt a bolond kedvével.

— Huj! Hujrá! — harsantotta csakúgy önmagának és újra nagyot vágatott a harmatos végtelenben.

Vágy úzte, hajtotta, hogy oda száguldjon Aj-jaktim mellé, hogy beléfeledkezzen a sötét szemébe, de hát ez is jól esett, ez a gondolat-szellős, nagy, magános suhogás, ez a vidám, könnyed ügetés, elpihenő léptetés.

Ahogy tekintetét eljártatta a jószagú, zöld messziben és bele-belefüröszött a vadvizek, apró tocsogók nedvességébe, ahogy egy-egy vadlúd-éket pillantott meg feje fölött, mindig a Hortobágy, a csikósok között átélt boldog nyara jutott eszébe.

A levegő is mintha olyan ízű, illatú lett volna, csak még izgatóbbnak, szabadabbnak tetszett. Jó volt tudni róla, hogy akármennyire elkergetné is, hogy a szabadságát kipróbálja, sohasem csalódna meg . . . a délibáb itt sehonnan sem tudott egyetlen tornyot, házat sem elővarázsolni, a szűz horizonton sohasem füstöltek át csalfa vásárosokkal terhes vonatok, sehohsem látszott járom alá görnyedő állat, ekeszarva fölé hajló, verejtékes ember.

Édes gáttalanság, pányvát nem ismerő dús szabadság, gondtalan, örök csavargás, annyiszor álmodott, valóra vált öröm mindenfelé a kósza felhők, a nyári szálláson sokáig delelgető, nomád nap alatt!

— Huj! Röpülj Arszlán! Röpülj! Eljött Noruz, rózsaként kinyíltott a táj . . .

Langy, kora nyári estén sólymászásból lovagoltak hármasan a szállás felé. Aj-jaktim ügetett középütt s a gyönyörűsége hajsza öröme csakúgy ott bizsergett még a felajzott lelkükben, akár a véreskarmú tугan nekiborzolódó tollas begyében.

Csapar büszkén vitte a vállán híres vadászmadarát, a Kazay szíve meg

úgy rebtent rá a nomád lány iránt felgyúló szerelem váratlan tudatára, mint a sólyom szeme a riadt gazellára.

Odakünt, a homályban párázó, bujaillatú legelőkön, a csalitosban szorosan egymás mellett száguldottak a királyi madár nyíl-irama nyomán s egy-egy mellfojtogató, vad hallalinal egymás tekintetében találta meg sebes pillantásuk a már rég kerülgetett zsákmányt.

Ezen a robajos, füledt izgalmú délutánon egyszerre borult piros virágba a vágyuk s most valami odázva sürgetett gyönyörűség sejtelve vezette apród gyanánt újra és újra szorosan egymás mellé a paripáikat.

A szálláson diadalmas ünneplés fogadta őket, szárnyas szavakkal emlékezték vissza a hajsza fordulatait és új vadászatok tervét szövögették.

A kis Tailak nagyban fogadkozott, hogy borküje több nyúlággyvelőt fog kiloccsantani, mint a Csapar sólyma.

— Mit akarsz a libáddal? — gúnyolódott Csapar s a pásztortűz félre-
öltögette lángnyelvét a reácsapó kacagástól.

Az éjszaka lassan-lassan leteregette hűvös gyékényeit és mindenki puha ájlat keresett a fejének.

Csak Kazay Ubul nem tudott aludni.

Kiállott a nyári sátor elé, hallgatta a bogarak szerelmetes cirpelő szavát, réveteg boldogságban, homályos vágyak béklyójától nehezült szívvel, lehajtott fővel lépegetett odább-odább a csönd szőnyegén.

Elmúlt idejének sötét boltjára úgy rezzenek rá régi szerelmeinek emlékei, akár az egymásután kiezüstlő ezüst csillagok a feketekék égre.

A párizsi asszony furcsa, mérges ködfoltból integetett már csak . . .

A szemhatár peremét roppant égi szörny izzó agyaraként döfte át a hold-sarló hegye.

— Aj-jaktim! Foldvilágom! — suttogetta el s mintha csak halk hívását meg sejtette volna, a szélfogó mögül nagyváratlanul eléje bukkant a nomád leány halovány, édes orcája. Szótlanul dobogó szívüket hallgatva torpantak meg. A tücskök lágyan pengették parányi kobzukon az éj altató dalát.

A férfi acélos keze hirtelen csak lecsapott a remegő, szabadulni akaró leánykezeckére.

Mikor nagynehezen megnyugodott a keresett rabságban, félkarral magához vonta és úgy kérdezgette el tőle a fénylő csillagok nevét.

— . . . az ott a Jeti Karakcsi, a Hét Rabló, — mutatott a göncölszekérre, — arra, lent, északon a Temir Kazuk reszket, az ott az én kedvencem, Csolban, a Hajnali Ragyogó . . . melyik a te legkedvesebb csillagod?

— Aj-jaktim . . . az én arany Holdvilágom, — suttogetta a parányi fül mellett Kazay Ubul és csókra kereste a száját.

A nomád lány kikapta a kezét a vasszorítású marokból, erős karja korlátot vert a mohó ostrommal közeledő férfimell elé és harag nélkül, de ünnepi komolyan mondta:

— Batvi, te ügyes és vad vagy, mint a tугan madár, a szavad, a messze országokról mesélő, idegen világból való szavad meg mézes, mint a bülbül szava: de én Aj-jaktim vagyok, Monguldur nemzetségbeli szűzleány, szembenézek a sólyommal is, a bülbül madár szava elől meg elrejttem a fületem, ha éneke megtántorítana!

A férfi szótalanul a karjába akarta zárni, de mikor a szeme összeakadt a

nomád lány szemével, nagy, soha nem ismert szégyenkezés bíborlott rá az arcára és bátortalanná válva engedte el.

A leány ránézett, hosszan, fájoán, beismerően, szerelemmel, odanyújtotta a kezét és lassan, szomorúan lehajtott fővel megindult a sátor felé.

A hódításhoz szokott férfi bosszusan bámult utána. Dühös vágy fogta el, hogy nyomába szökkenve csókra törje a vad, dacos száját, de valami legyőkeztette a lábát.

Csaparra gondolt, az öreg Monguldurra, a bosszura, a „csakazértis“ megint a leány után lódította, de a szent komolyságú nomád éjszaka valahogy zablát vert indulatára.

Az éj apró dalnokai ingerkedve pengették kicsiny dorombjukat, egy láthatatlan madár maga felé fütyölgette a páriját, valahogy a Pillangókisasszony muzsikája hárfázott föl benne és arra gondolt, hogy úgy lesz, ahogy Madame Butterfly-jal esett, hiszen ha egyszer innen elmegy, úgy sem látja többet...

Érezte, mint önti el a pír ismét az arcát és zavartan fölzendülő lélekkel nézte, nézte a Hét Rablót, Csolbant, a Hajnali Ragyogót, a fényes holdsarlót, a nyugodt álmú pusztát és karjait engesztelőleg, hívogatólag kitárva lopakodott oda a néma sátorhoz.

A nagy, tiszta csöndben halk leányzokogás siráma szűrődött ki hozzá...

Töprenkedve, a szemét le sem bírva húnyni várta meg a hajnalt, amely a szomszédos kazak törzsbeliékkal rendezett játékvialdal izgalmait hozta a nagy szállás felé.

Anagy versenylovaglásban az egész clan üdvivalgásának közepette Kazay nyerte el a díjul kitézőtt kilenc lovat, a birkózásban a kis Jóthé letepert mindenkit, a verekezésben Csapar összes ellenfelét kiemelte tompa lándzsájával a nyeregből.

A kazakok kudarcban szégyenkező, komor csoportjának közepén dühödten rágta ritkás bajszát a váratlanul előtermett, halottnak elhíresztelt Bajlar Dsandsar.

— Ezeknek ugyancsak megkeseredett a szívök . . . Bajlar Dsandsar hörög, akár a tigris a törben . . . már reggel felhő szállott az orcájára, mert Aj-jaktim rá sem akar nézni . . . hogy szerette pedig! Nem értem a hugocskámat . . . most meg a vereség is rájuk szakadt; ha Aj-jaktim csakugyan visszaadhatja neki a jegyajándékot, baranta lesz belőle — dűnnyögött Csapar a Kazay fülebe.

A kazakok úgy zúgtak-búgtak, mintha máris a vérbosszú tervét sűtögették volna kifelé.

Egyszerre felharsant újra a jeltadó trombita, s a legények és leányok lóra kaptak.

— Kiz kovu! Kiz kovu! — süvítette a körbe nyargalászó Tailak.

A leányvadászát vég izgalma körbe futott a nézők felnyüzsgő, sűrű karéján. Öreg Monguldur megvereggette az Aj-jaktim vasderesének büszke nyakát.

— Ahogy te akarod, — sügta oda kedvencének és Kazay felé sandított.

Aj-jaktim mosolyogva bólintott és fürgén ugratott ki a lányok tarka csapatából és a legényfalka előtt termett.

Friss, vidám nevetés csendült ki fehér fogai közül. Mindenki azt várta, hogy Bajlar Dsandsart csalogatja majd maga után.

De a puszták messzeföldön híres, gyönyörű virága a kosturmában győztes magyar batir elé toporzékoltatta pántlikás sörényű vasderesét és drágaságos

bíborba bujó orcával az ő szemébe szórta a kitüntető kihívás enyelgő, csiklandozó szavait. Azzal lova nyakára dőlt és tavaszi fergetegként veselkedett neki a zöld pusztának.

A szemek kíváncsi pillangórajá ámuló zsvaj közt röppent a Bajlar Dsandsar nekisötétedő képére.

A kazak nem akart önnönmagának sem hinni. Ő is, mindenki látta, hogy a meleg incselkedés éppenséggel nem őt illette, mégis a szokástól eltérően, bosszúvágytól, féltékenységtől égve utánarúgtatott a leánynak. A düh kihörrent belőle és mindenáron meg akarta nyerni a jutalomcsókot, mert úgy érezte, hogy a boldogsága, becsülete, élete függök most már hozzá . . .

Kazay csak pár zavart pillanattal későbbben eresztette meg Arszlánja kantárszárát.

A közelgő dobogásra Aj-jaktim megreszkető szívvel tekintett hátra.

Amint családva, Bajlar Dsandsarra ismert az első lovasban, veszett iramra bízta karsu kancáját.

A kazak düledt szemmel hajsolta nyomába horkoló paripáját és azon igyekezett, hogy valamiképen elvághassa az útját.

Látta, amint a leány ravaszkodó ide-odaterülései közben egyre a magyar elnyúltan repülő sárga ménjét figyeli.

Csak most döngött rá mellére teljes fájdalommal a méregkeserű bizonyosság, hogy Aj-jaktim nemcsak szeszélyeskedett ma reggel, hogy most sem kacérkodásból tüntette ki nyalka vendégüket, nem illedelemből menekül ilyen serényen az ő csókja elől, hanem komolyan, minden erejéből szabadulni akar, piros ajakának mézét annak a másiknak a szájára akarja játszani, azt akarja, hogy az győzzön!

Csezméje szeges sarkát úgy vágta a nagy mén vékonyába, hogy síróan nyítt föl bele, a foga összecsikordult, ütni, vágni kezdte a paripa fejét s csakhamar pár lóhossznyira közelítette meg a leányt.

Aj-jaktim elveszettnek érezte magát. Jobbra-balra csapongott, minden fortélyt végigpróbált, de a kazak nem tágitott, szorosan odafurakodott mellé, félkézre markolta a kantárszárát, a másik karjával meg dereka után kapdosott. A ziháló leány szembefordította ágaskodó kis kancáját, sebesen előrehajolt, korbácsával két hatalmas ütést mért üldözője arcába és sűrű csapásokkal árasztotta el a lova orrát.

A kazak felordított a váratlan, végső megaláztatástól, dühödten kapkodta félre a fejét, a riadt csödör kétlábbon pergett, akár a bűgőcsiga s Aj-jaktim egerúthoz jutva, visszafelé vágatott.

A nézők ordítása kengyelfutóként hajrázott körülöttük. A lány most már Kazay elől próbált menekülni, aki bravúros csalfaságokkal húzta körülötte összebb-összebb a hurkot.

Bajlar Dsandsar nyílként süvöltött elő, kettejük közé került, de kiugrott idején, mint a leopard az oroszlánok vetette törből.

A tetszészsivaj végsőkig vont a lelkük íjját.

A két férfi szeme cikkázva csapott össze és Kazay megértette, hogy már ez a játéksók is az életébe kerülhet.

Erre még epedőbb tűz lángolt föl benne, soha még csók után ilyen mardosóan gyötrő, halálos-édes szomjat nem érzett.

Most egy vonalban zúgott a fel-felüvöltő, lovát bízató kazakkal.

A sárga és fehér mén minden erejét behorkolta a mindjobban nekivaduló hajszába.

A föld döngött alattuk.

A két üldöző szétvált. Kazay balról, Bajlar Dsandsar jobbról szorította a tétovázni látszó leányt.

Körülbelül egyforma távolságban lehettek tőle.

Aj-jaktim zezzugos vonalban csalogatta őket erre-arra, már-már újra kiszökött, de egyszerre észrevette, hogy Bajlar Dsandsar elvágja az útját. Szeme a szeretett férfi után villant és ügyesen színlelt ügyetlenséggel belevágtatott a pánvva módjára felismerhető csel-körbe.

Kazay utolsó iramba sarkalta Arszlánt, átvágott a ravaszkodó, kétségbeesetten száguldó kazak előtt, elkapta a vaseres kantárszárát, lefogta a kimerülőfélben lévő kancát, forrón kicsapó erővel átölelte az égőtestű, könnyes, örömbé omló, szerelmes lányt a maga nyergébe és kábultan csókolta bele szétnyíló ajkába az első csókot.

A távolból örömrivalgást muzsikált oda a szél. Bajlar Dsandsar feléjük rázta az öklét, a szája kihabzott, a pisztolya után keresgélt, de azután vad szitkot szórva, vérbenforgó szemmel elporzott mellettük.

Kazay Ubul ringató ügetésben vitte visszafelé menyasszonyát, Aj-jaktimot.

A kazakok sötét felhőként gomolyogtak bele nemsokára az alkonyatba.

A nyárutói éjszakát víg menyegzői dalok, kobuzpengés verte fel. A sátor előtt még a tűz is táncot ropott, három napja állott a lakodalom, amelyen az egész clan ujjongva ünnepelte a nemes Bugu nemzetségbeli Monguldur család szemefényének, Aj-jaktimnak a hetumoger Kaza vezér nagy, napnyugoti messze-égekből visszaszakadt ivadékával kötött házasságát.

A sógorok meztelen kardjuk hegyét a Kazay föltárt melléhez illesztve, kardja hegyét a maguk domború melléhez értetve örök hűséget fogadtak egymásnak s erre újra csak ürülni kezdtek a kimiszes tömlők, folyt a tüzes nese, zengett a sok hangszer és még vadabban tombolt a tánc.

A fiatal férj nehezen várta, hogy a hosszú ünnepség véget érjen.

Szíve meg-megrepedett, mikor visszagondolt a kebel megnézésének misztikus szertartására és epedve leste a pirkadat feltünését, amelyen valahára a maga kis sátrába viheti Aj-jaktimot. Ott újra szent szokásoknak kell majd eleget tennie, de ennek már maga lesz boldog papja.

— A kar kinyújtása . . . a haj feloldása . . . idézgette őket maga elé és utoljára, utoljára a simildik seser: a fátyol fölemelése! . . .

Odabent a sátorban az utolsó szertartás folyt már, a nők éneklése közben a fejkötőt illesztették Aj-jaktim fényes, feketehajglóriás homlokára.

— Mily szép mindez, mily szép . . . — gondolta a méla énekszóra füelve és kikergette agyából a párizsi éjszaka emlékét, mikor az az asszony egy a „Fleurs du Mal”-ból vett bizarr idézettel a festett ajkán kínálta oda magát neki.

Hirtelen vad lárma kelt a sötét, csillagtalan, messze ég alól.

Egy véresarcú csikós vágtatott a tűzfény udvarába és kétségbeesetten ordította:

— Baranta! Baranta! Itt vannak a kazakok . . . elhajtják a ménest!

— Lóra! Lóra! Baranta! A kazakok! — riadt fel mindenfelől a kiáltás s a mámorfelhőket minden fejből egyszeribe kifujta a nagy veszedelem szele.

Dobogó paripákat vezettek elő, a kutyák ugattak, a harcrasietők belegázoltak a tűzbe, a kimiszes sajtárok felborultak, az ordítás, zavar nőttön nőtt, lóra! . . . lóra! . . . huj, huj! Távolról egy-egy lövés dörrent bele az éjszakába . . . Kazay berontott a sátorba, felragadta a buzogányt s hasztalan kérlette Aj-jaktim, az

Arszlán hátán termett és Csaparral meg a kis Tailakkal beleszáguldott a zavaros üvöltésektől összeszaggatott, vak sötétségbe.

A hold álmosan, vörhenyegesen tápáskodott föl az ég alján és bámészan nézte a síró asszonyok, gyermekek torlódó hadát, a felfordult üstöket, a kísértetiesen fel-felágaskodó lángokat, az elvágtató fekete lovasokat, a megvillanó kardokat . . .

Öreg Monguldur dobogó szívvel zárta karjába a néma, jajszót sem ejtő, de minden ízében reszkető Aj-jaktimot.

— Ne félj, ne félj, szememnek sugara, visszajön, visszajön!

A nagy, fenyegető éjszakában halk robajok, fojtottan, halódva odaérkező kiáltások, puskadurranások rémlettek odáig.

A percek rengeteg dzsinekké nőttek, döngve, nehezeket lépve állottak csak odább, a csatazaj elnémult, de mindenki tudta, hogy arra most török, kardok villannak a hold alatt, fogak marnak az eleven húsba, koponyák repednek, véreső permetez a vonagló kezekre.

Egy paripa üres nyereggel vágatott vissza, megkerülte a tüzet és újra eltűnt az éjszakában. Öreg Monguldur lehasalt és a földre nyomta a fülét. Egyszerre tisztán hallotta, hogy közelgő dübörgés rezeg feléjük. Örvendezve ugrott talpra.

— Győztek! Győztek! A ménest hozzák már visszafelé!

A robaj csakugyan egyre közeledett.

A homályból lovasok váltak ki.

— Fut a kazak!... amelyik még futhat! — ordította Csapar. — Egy esikónk se maradt oda . . . mindössze öt bojtárunk bánja a barantájukat!

Aj-jaktim hitetlenül, kérdőleg, némán esengett a szemébe.

Csapar letörölte homlokáról a vért és szó nélkül hátramutatott.

A sötétből léptető lovas bontakozott elő. Nyergében sötét, emberformájú tömeg csüngött.

Aj-jaktim felordított, akár a nőstényfarkas, de második sikoltása már örömujjongássá csuklott.

— Aj-jaktim! — csengett a Kazay délceg hangja.

A tűz fellobbant s az összefutó tömeg vad örömben, őrijongva kiáltott szálámot, mikor a batir megállította Arszlánt s nyergéből a földre dobta Bajlar Dsandsar szétzúzott koponyájú hulláját.

Aj-jaktim átlépett rajta és az ura nyakába omlott. Kazay félkezével magához ölelte szűz asszonyát, a másikkal meg véres buzogányát emelte magasra.

— Szálám! Szálám! Szálám! — dördült föl az ordítás újra.

Friss kimiszesztömlők kerültek elő, az izzadt, véres lovasok mohón vetették rájuk magukat, a kobuzok víg énekszóra gyujtottak, a fölélesztett tűz újra vígan táncolni kezdett, a lakodalom folyt tovább, míg csak a pirkadat föl nem tolt a első sor arany lándzsáját a szemhatár peremén.

Akkor az Aj-jaktim selyemfátyollal letakart kezét fölfedték az asszonyok, behelyezték az ura kezébe és énekelve kísérték ki őket a sátor elé, hogy a fölkelő napot üdvözöljék.

A fiatal pár mélyen, illő alázattal köszöntötte a boldogságukat teljesre érlelő sugárözönt, öreg Monguldur megölelte hős vejét, legislegkedvesebb leányát, a könnyes szemű Aj-jaktimot s amint térdrehullottak előtte, elfuló hangon motyogta el az utolsó igét:

— Jó leányom, eredj!

Lassan, kéz a kézben, egymáson kívül mit sem látva indultak meg a fellibbenő nap enyhes aranyában a maguk sátra felé.

A kobuzok hangja, a duhajon mulatozó, győzedelmes nemzetség szálám-kiáltása tarka madárseregként szállott utánuk.

A síkon már csak a zúgó buran barangolt, ember és állat idején elhúzódtott előle, a hegyek lábához lapuló téli szállásra.

Az asszonyok finom agari kelmét szövögettek a tevecsikók szőréből a sátor enyhe homályában, a férfiak ősi, kacsaringós rovátkákat metszegettek a nyeregfákra, öreg Monguldur hősi dalokra oktatta a ragyogó szemmel figyelő fiukat.

Kazay Ubul meg tigristőrökkel bajoskodott s mint a többiekében, az ő ereiben is édes elégedettség, bölcs nyugalom nyújtózkodott.

Tél közepén azzal állított be nagy lelkendezve a kőbóri Kaba, hogy a szőke orosz milliók bomlottul özönlenek hazafelé a csataterekről, mert Pityerben kiűtött a forradalom, a nagy cárt fogolyként hurcolták el a téli palotából, az ágyúk, géppuskák úgy rontottak be a városokba, mint éhes farkashad a zuzmarás erdőből. Azt beszélik, rövidesen béke lesz mindenfelé, a hadifoglyok máris szökdösnek hazafelé...

Aj-jaktim aggódva kémlelgette az ura arcát. Tudta, hogy szereti őt, de valami soha kimondani nem mert aggodalom mégis föl-fölütötte benne a torz fejét.

— ... Mi lenne, ha csalogató tört vetne neki a régi, fényes élete? Az idegen, másfajta, nálánál tán szebb asszonyok, a tornyos városok délibábjá bizonyosan hívogatja még... Mi lenne, mi lenne, ha megindulna feléje, ha szó nélkül itt-hagyná örökre, mielőtt fiat szülhetne neki? Mégiscsak nyugatról jött, ott élt és arrafelé nem arany a kimondott szó...

Ilyenkor fekete hó este meg a lelkét, a munka megállott a keze alatt s a sóhajta úgy borzongatta meg, mintha a zord buran egész a meleg, remegő szívéig behatolt volna a mellkendője alatt.

Jóthé Péter egyre verte is a készülőt.

— Főhadnagy úr, ammondó vagyok: szedjük össze a sátorfát, osztán: iszkiri hazafele! Szentigaz, hogy derík nípek ezek, dehát csak legjobb otthon! Fenemők szeretnék szíjjelnízni a Féltaalp uccába... az a lány is elsenyed utánam, ha ugyan még fakípnél nem hagyott! Tisztessíg ne essék szólván, ez a lúhátra termett menyecske úgis igencsak eljönne a főhadnagy úr után!

Kazay Ubul forrongó lélekkel hallgatta.

A szent nyugalom sebet kapott benne, elhagyott életének már-már feledett örömei csábító dsinek módjára odalopakodtak a hosszú, hosszú estéken, nagy éjszakákon a lelke ablakához, ezeregy szépségbe álcázták magukat, be-bekopogtattak finom, keztyűs ujjal, megrázogatták a kilincset és integettek, integettek, hívták, csalták maguk után. Tudta, hogy még ez a nagy leszámolása hátravan magával s most jobban főtt bele a feje, mint várta volna. Aj-jaktim szívszorongva leste az arcát, mikor magános barangolásaiból hazatért, mikor hosszan, töprenkedve maga elé bámult.

Egyszer összeszedte minden erejét és odasúgta neki:

— Ha el akarsz menni uram, ha... ha el tudsz menni: menj! Nem lesz semmi bántódásod... magamra veszek mindent... ha... ha elvágódol innen, én nem akarom... te szabad vagy, batir!

A szeme könnyben fűdött, Kazay melegen ölelte magához, tele szívvel reá-nézett és megcírógatta az arcát.

— Ki tudna téged megcsalni, Aj-jaktim?

De a kesergő nomádasszony jól tudta, hogy a félelmetes árnyékokból reárontott Napnyugat, akár valami fekete, lompos szellem, dühös birokra kelt most a lelkében a sugárruhás Kelettel s a néma, fenyegető tusa még nem dőlt el, s ki tudja mikor, hogy dől majd el.

Ahogy a föld fagya engedni kezdett, a rongyos, csatakos Kaba hétről-hétre furcsább híreket hozott.

Elmesélte, hogy a muszkák tótágast akarják állítani az egész világot, hogy ott most már minden mindenkié, még sincs semmije senki fiának, mindenki egytestvér lett, de az emberek kegyetlenebbül öldösis egymást, mint valaha. A vörös nevezetűek kínai hóhérokkaal térítik a maguk új hitére a fehér nevezetűeket, a hadifoglyokat összefogdossák s aki nem akar velük harcolni, elevenen elássák, mindenki tehet, amit akar, csak nem engedik neki, a városaikban nincs már szent hűség férfi és asszony között, a gyermeket letépik az anyja emlőjéről, elveszik tőle, mert ezentúl már nem lesz adós tisztelettel édes szülőinek.

A férfiak vállat vontak és nevettek, hogy milyen bolond tud lenni a szőke muszka.

— Ha hát erre a hitre térnénk — kacarászott Csapar — akkor a kazak akár holnap is idejöhetne és azt mondaná, hogy a Monguldur-ménes az övé... de ha mink odavágtatnánk egypár harmadfű csikóért, igencsak bevernék a fejünket, mintahogy a sógorom szétloccsantotta a rabló Bajlar Dsandsar koponyáját!

A komoly ábrázatok mosolyra világosodtak és egyetértőleg bólogattak a szavára.

A nomádasszonyok csak annyit mondtak, hogy kívájnák a szemét, aki a gyermeküket el akarná tőlük venni, a meglett, nagyszál férfiak ezután is talpra ugrottak, mikor az öreg Monguldur belépett a sátorba, csakúgy foglalatostkodott kicsi, nagy, nap-nap mellett, mint azelőtt, a sátor szent, ősi nyugalmán ki nem fogott semmi, akármilyen bolondos újságokat hozott a kőborgó Kaba.

A Kazay forrongó lelkébe minden nappal mélyebbre kezdte verni megint sátozkaróit a nyugalom.

Otthonosan hallgatta éjszakánként a szél zúgását és valami titkos öröm hajrázott benne, hogy ha akarna, akkor sem mehetne el, elfognák és belekancsukáznák a vörös gárdába, vagy tüskésdrót közé kerülne megint.

A tavaszi szelek ismét tisztára sepezték a lelke minden árnyékos zugát és Noruz ünnepén, a sóvárogva várt szabaduláskor csudálkozott magán, a furcsa nyughatatlankodásán, sólymászott, tigriseket ejtett törbe, a dús nyár, az élet dalolt, ujjongott benne szakadatlan erővel s csak egyetlenegy vágya volt: hogy az Aj-jaktim szíve alatt megmozdult gyermek fiúnak szülessen jövő tavasszal a ragyogó nap alá.

A lucskos, havas esővel leszakadó új tél utólján, késő este tatár szekér állott meg a sátor előtt.

Hosszú idő után, messze földekről indult idegen kereskedő érkezett oda, hogy öszevásárolja a selyempuha agari kelmét az asszonyoktól. Arannyal, ezüsttel fizetett érte, és alig pihenve meg, hamarosan tovább is állott a sallangos lovaival.

Kazay tőle tudta meg a hírt, hogy a nagy háborúnak vége van. A kereskedő egész csomó angol, francia, olasz, német újságot hagyott ott számára s most mohón reárontó kíváncsisággal azokban böngészett örökösen.

Elkezdte a vezércikken és mindegyiket végigolvasta a legapróbb betűjű hirdetésekig.

A sorok sűrű betűrácsa mögöl mintha nehéz, színes gőzök szállottak volna föl s a varázsködből ismét lelke horizontjára emelkedett a multba süedt napnyugati embererdő, Párizs, Róma, Bécs, Berlin s a magyar tragédiát pár sor-

ral átugró híreस्कéből a bomlott dunaparti várossal együtt legázolt, csonkabonkává szabdalt, vérző hazája.

Amint egy-egy újságledővel végzett, reszkető kézzel kapott a másik után, belesápadt az izgalomba, ha szólottak hozzá, nem is hallotta, csak falta, falta a betűzagyvalékot.

Mikor föl-fölemelte zavaros szemét, idegenül bámult körül az enyhe félhomályban s újra csak a lobogó láng elé hajolt a zizegő papirhalmazzal, Ajaktim riadtan, új aggodalmakba rogyva leste, várta, mikor nyugszik meg ismét a meghajszolt lelke.

A férfi rebegő pillákkal meredt a tűzbe, faggatták, mit hámozott ki az ismeretlen apró jegyekből, de csak pár zavaros szót vetett oda, fölugrott és kiszaladt a sűrű ködbe, amellyel hiába viaskodott az odafent tévelygő, sápatag hold.

A nehéz, fojtogató szürkeség reáfeküdt a mellére, összesajtolta a dübörgő szívét. Vad, fájó mehetnékség korbácsolta megreszkető lábát, szeretett volna nekivágni a bideg semminek, hogy hó-, jégmezőkön, minden lehetetlenségen át-gázolva a hazájában teremhessen, hogy valamit, akármit, akármit, de tegyen, hogy odavigye a karját, az erejét, egész lüktető, lázba ömlött, bomlott magát. Messze eltévelygett a sátortól s csak akkor eszmélt föl, mikor az asszonya sírós, hívó hangját hallotta, a hideg könnyel permetező sötétségből.

— Aj-jaktim? motyorékolta kérdően, tétován és nem tudta feleljen-e, hogy kinek felel, ha felel, nem tudta, miért, mit feleljen, nem tudta önmagáról sem, hogy ki, mi, csak a ködöt érezte, a rettenetes, soha kivilágosodni nem akaró ködöt, mint ott, az *akkori* hóban, a buzogányos csata után, mikor sehova sem akarózott mennie, mikor oly ijesztően összezavarodott, ködbe hanyatlott, semmivé lett előtte minden út...

Egy aggódó hang csak kiáltozott feléje, mintha az enyhe, védő sátor kebeléből sodródott volna meleg reszkető fonálban utána, a hideg ködbe.

A köd már felszállongott mindenünnen, csak mintha a Csapar sátora előtt röpködött volna egy rúdhoz kötött foszlánya nagykomoran.

A fehér lobogó öreg Monguldur váratlan halálát hirdette az aulnak.

A nemzetségfő kedvenc lovainak farkát lenyírták, azután kicsapták mindet a zsendülni kezdő legelőre, ahol jóízűen harapdáltak a hó alól ütköző füvekhez, nem is sejtve, hogy a gyászszertendő letelte után uruk kopjás sírdombján feláldozzák majd őket.

A halottas sirámok elnémultak, csak a menyé, Kizil Gül jajgatta tovább a nemzetség gyászát naponta, hogy az arrajárók már messziről meghallják, hogy a szívek sebe még egyre vérzik, tátong.

Tailak naponta kiment a büszke magasra hordott sírhalomra és nagyapjához méltó verseken törte zsenge esztét.

A tor teljes öt napig tartott, Csapar, ahogy illik, megvendégelte az egész búsuló clant.

Kazay Ubul két napon át üldögélt sötét orcával borongó atyjafiai között, s az ősi, jajgató énekek egyre a falujabeli sirató asszonyokat juttatták eszébe.

A harmadik napon a rég magában hordozott láz leverte a lábáról a búskomorságban vergődő férfit, napokon keresztül vetett rá árnyékot a halál s Csapar már az ő ruháit, fegyvereit, nyergét is előkészítgette nagyszomorúan, hogy a gyászt hírül adó lándzsára kitűzhesse majd.

Aj-jaktim a két szívvel dobogó, nehéz testével remegve hajolt gyöngyöző homloka fölé és hűvös kézzel csittítgatta a ziháló mellét.

Az el-elhívott javasasszony ég felé emelt karral bizonygatta, hogy ő itt nem tud segíteni.

A férfi vasszervezete utóljára is győzedelmeskedett, látszott, hogy már megél, de még vissza-visszaesett az eszméletlenségbe.

Aj-jaktim borzadva nézte, mint hadonászik karjaival, mint tolúlnak az ismeretlen szavak cserepes ajakára.

A forróhideg rá-rontott és rázta, törte, marta.

— A gaz, idegen kalmár papirosai babonázták meg, azokból csapott rá a saitan s most nem akarja elhagyni a testét, mondta Csapar meggyőződéssel.

És csakugyan, mintha úgy is lett volna.

Már javulni, zsendülni kezdett, mikor egyszer elővette a feje alól az össze-vissza gyúrt újságokat, s alighogy égő szeme reájuk tapadt, egyszeribe kiverte a verejték megint. De a javulás ismét a fekhelye szélére ült és lassacskán újra erőre kezdte cirógatni.

Csak azt nem szerette Aj-jaktim, hogy éjtszakánként még most is hangosan el-elmotyorekolt magában, pedig ébren volt, nem álmában tette. A kínzó kísértetként visszajáró gondolatok dübögtek ilyenkor kerge táncot szenvedő, agyonzaklatott, lázban fővő agyában. Szeme hol a lebegő tösztörre, hol a sátor tartólándzsáira, hol a homályos zugokba meredt és csak rákezdte benne a bolondos, körbe-körbe járó hajsza:

— ... béke lesz, örök béke... kezüket már egymás felé nyújtják, nem látom melyik, melyiké... a vértől... a gyarmatokat el kell venni tőlük! a hajókat mind, mind... te kezdted, te kezdted! én nem, én kulturnáció vagyok... majd a revanskor!... a császárt el kell fogni!... a hullák csöndesek, ne legyen semmi láрма a fogolytáborban, tüskésdrótok közt, körbe, körbe... kár veszekedni Draveczky, kétszázharmincöt lépés... tisztán látom, hogy hármat visz a kis száнка... száz milliárd aranyárka... föl kell darabolni... barbárok! barbárok! Vergődő elméje ide-oda forgatta a kusza eszmetöredékeket, mintha valami izzó vaslapokra préselt rémújságot levelezgetett volna, amely minden fordításnál összeégette az ujjait, de nem volt szabadulása, tovább kellett forgatnia, előlről hátra, hátúlról visszafelé, újra és újra, a vezércikktől a hirdetésekig, a reklámrájzoktól a nagybetűs címig... újra és megint újra. A nagy és kis betűk röpködtek, szállongtak, mint a holló tolla, pelyhe.

— ... száz évre bilineset kell a húnokra verni... az ágyukat ki fogják adni... Attila en marche sur Paris... Llyod George nem akarja... úgy, béküljtek, mosolyogva... de a tört jobban dugd el hé, látom, látom a hátad mögött! úgy, most jól van... röhögnötök nem szabad... vissza kell térni a ci... civili-zá... a kulturához... Draveczky úgy szerette mondani ci... civili-ció... a tudósok majd kitalálják... olyan mérges gáz kell, amely mérföldekről... maszk alatt is... akárcsak a Figaróban... nem, Kaba újságolta, mindenki meg fog fúlni, a gyermekek az anyjuk kebelén... kínai hóhérokka! kell, sok, sok kilométerről... új attrakció... filmkolosszus... mly veszettül forog a Moulin Rouge lámpás vitorlája!... szédülök! Lassabban, na...

Zúg a buran, az hajtja... a foglyoknak kell fölépíteni... nagy, nagy békepalotát, nem szabad összebombázní, mert leomlik, mint a rheimsi dóm, megfigyelő állomással... föl kell építeni, magasra, magasra, sok toronnyal, mint a ci... civi... civi... civilizáció... eiziliváció...

A melle hörgött az erőlködéstől és nem birt a furesa, egyre eleikkázó szóval, mindig szétomlott, a betűi nagy magasságból a fejére zúdultak és megvéreztek, átütötték, akár a repülőgépről ledobált vasnyílpermeteg.

—... hull, hull, mind visszahull, a Moulin Rouge vitorláira, mint a varjú-penhely, feketén... a fekete a divatszín, erre emlékszem... a *Matin* írta... fekete lesz minden újság, és reáhull a drága poudre... Sorel... poudre Sorel és tánc, tánc, tánc a kivilágított Pantheonban... táncolnak, de nekünk nem lehet, nincs lábunk... csupa vér mindenütt... Hongrie... Hongrie, csupa vér... te kezdted! föl a fejjel, barbár... csak fölfelé nézz a keresztről... jó már Noruz... ne énekeljen senki, senki... ki sír itt? Táncolni is feketében kell... a szoknya rövid, a cipőkön prémecke... feketében, Budapestn...

Az *Echo de Paris* apró divatrajzocskái vibráltak elébe, kalapok, köpenyek, furcsa szoknyák és hirtelen bele-lebegtek a *London News* hasábjába.

—... igen! a gyarmatokat át kell adniuk, a feketéket mind... ők akarják kerékbe tölni a négereket... az egész szezonban, feketében... úgy, úgy, hopszasza, mint a Moulin Rouge kereke... csak ezt szabad táncolni Berlinben is... Bécs kering, forog... el fognak szédülni mind! barbár... barbár... vérző lábbal a kereszten... új tánc, új emberek, új kor... civi... civilizá-ci-ó... ahogy Draveczky szereti... az ott Aj-jaktim, körben pereg, forog, beleszédül a tűzbe! Megállj... állj meg! barbárság... szép barbár vagy... a tőzsdén majd minden rendbejön, a tőzsdére kell menni minden véres embernek gyorsan, gyorsan, arany lesz a fekete aludtvérből, sok, sok sárga arany, selyem... sárga selyem minden, a... a civi... lízáció... mind visszahull... a maitressek pucér vállára kell az összes selyem... a rongyos gyerekek... feketében, egész szezonban az uralkodó szín... mind visszahull, mint a fekete toll... a fekete autókra, Itala... Torino... mind... ne sírj! forrón az arcomra hull... fáj... fáj!

Fölkapta a fejét, magához tért.

Irtózva kergetett el minden gondolatot, de az újságok betűinek serege túlábú hangyarajként megint szétáradt kifővő, döngő homloka alatt.

A cikkek, táviratok, hírek, rekámrajok, hirdetések kavargva nyüzsögtek fel újra az agyában.

Politikusok, békefeltételek, tőzsdei számsorok, mozarab-címek, anyaságot elhárító szerekről, pikáns képekről szóló hirdetések, automobílok, parfümös üvegek rajzai, gyógyszerék latin és görög nevei, női fűzők, divatos alsóruhák reklámfotográfiái, egész régi világának beteg agyvelejébe zuhogó emlékei párolgó szó-, képzet-, figura-szemétdombbá kúszálódtak benne, úgy érezte, meg kell alatta fúlnia és hörögve magasra emelte reszkető karjait.

Kisvártatva megint tisztult az eszmélkedése és összekötözte a szétfutkosó, szakadozó fogalmakat.

—... milyen gögös lehet most az a meddóméhű párizsi dáma! Halálra győzte magát a kiháló fajtája... olvassa a gyötrelmeinket és minden hír mámorító morfininjekció az ereiben... járkál a kivilágított boulevardokon... a zuávjai meg föl vágják a sarju német lányok megbecstelenített testét... táncol, táncol, az egész nyugat táncol, forog a veszett nagy Moulin Rouge! Újra vígan forog a civilizáció villanykörtés malomkelepe...

A háború vérpáráiból kiszabadult nagy városok nyüzsgő emberhada szerelemverejtékben ködlő, táncporban gomolygó húskaleidoszkópnak tűnt fel lázában előtte, látta, amint a testek összekapaszkodnak, új és új ölelésekbe akaszkodnak, perdülnek, széthullanak, míg csak bele nem vesznek a hanyatló nappal együtt valami nagy, sötétlilán sustorgó feketeségbe...

Riadtan tekintett körül, mikor fülledt, nehéz álmából kievickélve, megkönynyúlten fölébredt.

Hirtelen azt sem tudta hol van és csak akkor mosolyodott el megnyugodva, mikor Aj-jaktimot fölismerte.

- Aj-jaktim! — szólította.
- Parancsolj nekem, én uram!
- Alkonyat van most?
- Nem... süt a nap, mindjárt delelőre ér.
- Nyisd föl a tünlüköt!

Aj-jaktim gyorsan, földेरülve húzta meg a kötelet, a szeleőablak fölnyíltott és a kerekarcú, meleg kékség lemosolygott a félhomályba.

— Ó! De jó! De jó ez, Aj-jaktim!

Boldog, édes zsongás áradt el benne, ahogy a nomádasszony az atyjáért való gyász jeleivel telehasogatott szépséges orcáját, a közelgő anyaság áldott terhétől megenehezült, de még így is délceg alakját meghatottan elnézegette.

— ...most ő az én gyermekem húsból-vérből való védősátora... ő az én drágaságos, erős, bátor, tiszta asszonyom!...

— Jőjj ide hozzám, Aj-jaktim! Meggyógyultam!

Az asszony arcán a gyász-sebhelyek alatt megjelentek a felmagasztosult boldogság lágy rovásai, sírt is, kacagott is, ahogy odahanyatlott mellé és megragadta az erősödő szorítású kezét. Círogatta, csókolta, becézte, míg ringatott gyermekként aludt el újra.

Mikor ismét föltekintett, a delelő tavaszi nap meleg szemét érezte magán.

Ott fénylett, izzott éppen a sátor szeleőablakában s mint a nyugvó csesemőt az anya, úgy vigyázta a lábadozó testű, újra kiragyogó lelkű embert.

Hirtelen vadlibacsapat vonult el a tüzes korong alatt s ékükből lecsendült friss kiáltozásuk: kai-gai, gakk-gakk... kai-gai-gakk...

A sátoron mintha a zsendülő szabad mezők ringató fuvalma osont volna át meg át, a lecsüngő, aranyos sugárkötelek meginogtak, az édesded félálomban bizsergő testű férfi nagy, királyi bölcsőben érezte magát, amelyet maga a húmespalástú Őskelet ringat, lassan, vigyázva, becéző szeretettel, muzsikásan, lágyan. Aj-jaktim halkan, óvatosan szöszmötölt a kis fűzfából font bölcsővel, tarka, lágy szövetekkel bélelgette kifelé, mint anyamadar a fészket. Kazay Ubul mézesen elnehezülő szemhéjjai alól leste, lesegette.

Abban fog majd feküdni a kicsi fia, aki ebbe a sugaras, végtelenségbe terülő világba, ez alá a pazar erejű nap alá fog születni nemsokára.

Az újsághalmaz megzizzent a feje alatt s akkor a nagy, távoli városok úgy rémlettek elébe, mint óriási szürke fogolytáborok, melyeket undok, hazugságokból font, rozsdás tüskésdrót-sövények vesznek körül.

Bús, láncsörgető rabok sétálnak bennük körbe, körbe... lábukon béklyóval teszik meg a kétszázharmincöt lépéseket, mintha valami förtelmes, gennyes sárba cuppognának valamennyien, a gondolataik is mintha pányván vergődnének, rabok, rabok mindannyian, alkonyban, árnyékban tengődnek, sohasem is szabadulnak e satnya, rab maguktól, éjszakaleste, bukó napos sorsuktól.

— Kai-gai-gakk-gakk — harsant le a sziporkázó azúrkarikából a vadvizek felé húzó vadmadarak szava.

— ...az ő fiát, fiainak fiait aranyködmönös Őskelet fogja ringatni, vas-erősre nevelni, aminthogy ezer évek előtt hét apjának hét apját is az árasztotta el nyilasan száguldó vérrrel... lassan-lassan a tervezett remekké ötvözi majd a lelküket s akkor rávillannak a szürkületbe hanyatló világra tüzes áradással...

A piros szőnyeg félrelibbent s a besompolygó Fickó boldog csaholással, farkcsóválva nyalogatta meg forró nyelvével a kezét.

Kívülről zamatos pusztai szél csapódott be a sátorba és mindent betöltött nyers, csirába szökkenő üde lehellelével.

Noruz fénybeboruló hajnalán született meg a fia.

Fiú lett, ahogy várta és akarta.

A délceg asszony rettentő kínvajudásban hozta világra a hatalmas gyermeket.

A javasasszonyok hatszor is halálra szánták mindkettejüket s csak annak tulajdonították, hogy Aj-jaktim mégis megélt, hogy épp a kellő pillanatban tettak egy olyan világosszemű mént, amelynek orra érintése elkergette a rossz szellemet.

Az első javasasszony őrzőgő örömmel emelte föl a csudálatos erejű fiúcskát és Kazay Ubulnak kicsordult a könny a szeméből, mikor a sátor főhelyére fektette. Az egész aul népe diadalmas, káprázatos jövőt jósolt a napnyugatról hazaszakadt, világot látott, buzogányos batir és a Bugu nemzetségbeli Aj-jaktim pompás ivadékanak, aki még egyetlen síró hangot nem hallatott s akinek a szeme éppen úgy ragyogott, mint a táltoscsikóé.

Az ünnepelt fiú ott feküdt már napok óta a törön és csudájára járt az egész Monguldur törzs. Csapar a maga kardját ásta le vánkosa mellé a földbe és bizonykodott, hogy a szeme minden reggel annak a hegyére csillan legelőször, nem az anyja duzzadó emlőjére.

A sógorok legszebb csődőreiket vezették ajándékol a fölvirágzott sátor elejbe, gazdag asszonyaik arany- és ezüstpénzzel szórták tele a fürdővizét és a tavaszi nyíráshoz gyors legselymesebbjét simogatták el gyönyörű kis teste alatt.

Kazay Ubul a túlradó boldogság palástjába öltözködött lélekkel sürgött-forgott a szabadulásra készülődő férfiak, asszonyok, gyermekek vidám csapatai között.

Mint a tavaszi virág, hol itt, hol amott ütközött föl a dal:

Eljött Noruz, rózsaként kinyílt a táj...

A csikók táncoltak, bolond kedvben bomlottak, a bárányok bégettek, a tevék útrakészen topogtak, a kutyák csaholtak, a zöld bársonyon odáig futamodó fuvalmak mintha csak velük kergetőztek volna.

A várva várt gyermeket éppen akkor délután, a pusztákra való kiterülés előtti napon nevezték el vig lakoma, kobuzpengés közben.

Aj-jaktim megkötötte magát, hogy Kücsüm legyen a neve, mint a nagyapjéé volt, Kazay meg mindenáron a Timur mellett kardoskodott.

— Uram, te hívhatod Timurnak, én mégis Kücsümnek szólítom, — akaratoskodott Aj-jaktim, de mosolygott hozzá.

— Timur-Kücsüm . . . Vaserő . . . ikerré fogjuk össze!

Ebben mindenki megegyesült, mindkét büszke nevet rááldották a kis vasék domború homlokára és tovább folyt a kimisz meg a tüzes nese.

A nap már majdnem leáldozóban volt, mikor Tailak azzal szaladt be a mulatozókhoz, hogy idegen telyéga közeledik a ménes felől.

Csapar kíváncsian kinézett és Jóthéval együtt elébe ment a közeledőknek.

A kún legény árkon-bokron átugrálva rontott vissza nemsokára a tanyahely felé.

— Főhadnagy úr! Főhadnagy úr! — rikoltozta már messziről.

Kazay lassan, tempósan fölkelt és szétvetett lábbal kiállott a sátra elébe.

A vörös leffentyős, sárga szalagokkal repítő süveget hátratulolta a homlokára, a díszes ködmön majdesak jobban megfeszült telt, csupa izom termetén, mint az öreg Mongulduron.

Jóízűen csavart egyet-egyet ritkás, lelógó turáni bajszán és el nem tudta gondolni, mi vadította így meg Jóthé Pétert.

— Főhadnagy úr, itt jön az őrnagy úr, meg a két hadnagy úr!

— Kik, te? — kérdezte hitetlenül, álmélkodva Kazay.

Akkorra már oda is nyikorgott a siralmas tatár telyéga és a furcsa, szedett-vett, felemás gunyákban is megismerte a nagy, vörös bakatisztet, Draveczkyt, meg Holzwarthot.

— Ahun áll, ni! — lelkendezett a káplár, urára mutogatva.

— Nini! Csakugyan! Ubul! Ubul! Mink vagyunk! A szabadulást hozzuk! Megyünk! Megyünk hazafelé! Érted kerültünk egy istentelen nagyot!

A kis tanár majd lebukfencezett a talyigáról és összeölelte-csókolta a többiekkel együtt.

— Tudod, hogy egészen jól festesz ebbe a tarka hogyhíjjákba?

A Fickó báméskodva vizsgálgatta őket, elmordult, a tatárhoz is oda-szagolt, nagyot tüszentett és arrább sompolyogva leült a társai mellé.

Draveczky egy álló helyében akart elkelepelni mindent, hogy mikor a forradalom kitört, megszöktek, a vörösek elfogták és maguk közé kényszerítették őket, nagynehezen újra egérúthoz jutottak és rettentő nélkülözések között bujkáltak véghetetlennek tetsző hónapokon át, mígnem a tatár és kirgiz lókupecsek idáig lopogatták, kalauzolták mindhármójukat. Isteni szerencse, hogy még a téli szállásán van ez a Csapar-féle kóbori népség, mert a pusztákon hiába keresték volna, akár a tűt a szalmakazalban, már pedig utolsó reményüket beléje vetik, hogy pár jó lovat adat a kirgizeivel kölcsön, amikkel elvergődhetnek addig, ahová már nem ér el a megkerült orosz óriás keze.

— ... de persze, elhiheted, hogy nemcsak ezért kerültünk errefelé, hanem hogy kimentsünk végrevalahára ebből a rettenetes helyzetből. Borzalmas érzések között vergődhetél, Ubulkám! A fogolytáborban legalább együtt voltunk mégis civilizált emberek ... de két teljes esztendeig itt! ... ezek között! ... alaposan megbánhattad ... a magadforma civilizált ember ... rémes! de most megyünk, Ubulkám, megyünk, megyünk!

Kazay nyugodtan, mosolyogva engedte, hogy a szódagály teljesen kiáradhasson belőle.

Draveczky beszélt, beszélt, beszélt és minden második szavában a civilizációt emlegette, kéjesen, szinte megszopogatva a betűket, mint valami jóféle konyak kortyait.

Kazay meg a lázas álmára gondolt ... mikor ez a most oly idegenül, furcsán hazugul hangzó szó mindig elcikázott előle, betűi fölszállongtak a magasba, az arca fölé és mint a tüzes vasnyílak, hullottak reá vissza ...

Egyszerre úgy érezte, hogy hátra kell tekintenie. A sátor ajtajában ott állott a még kissé sápadt orcájú Aj-jaktim és ijedt, karikára nyílt szemmel, meg-megvonagló ajakkal figyelte az urával ölelkező idegen embereket. Kazai nyugodtan, becéző lélekkel mosolygott reá. Láttá, amint Aj-jaktim véghetetlen hálával szívébe fogadja azt a sokatmondó, felszabadító mosolyt és szinte a lelkén érezte azt a boldog, nagy sóhajt, amellyel visszatért a sátorba, a fiúhoz, Timur-Kücsüm bölcsője mellé.

Draveczky még egyre szaporázta a szót, de hirtelen csak neheztelve torpant meg benne valami.

— Hanem hallod-e, mi lelt téged, Ubul? Azt hittem, tánca perdülsz örömdőlen ... tán el sem akarod, el sem mered hinni? Ember! értsd meg! Szabad vagy! Megyünk! Mehetünk, csak három lovat kell kerítened, a tatár visszahozza ... ő igazít el mindent a határon, de hajnalban indulnunk kell, különben megbukik az egész terv ... úgy-e, Csapar barátunk megteszi? Te biztosan keresztül tudod vinni!

— A három legjobb lovamat adom oda nektek. Ameddig csak akarjátok, — mosolygott Kazay.

— A te lovaidat? Tyűh! Lovaid vannak? Annál jobb, a határon eladod őket, az ára ugyancsak jó lesz majd...

Kazay újra elmosolyodott.

— Dehogyis adom el!... miessze földön nem kapnék három olyan paripát! Majd szépen hazakülditek a tatárral hozzám, kis kosta.

Draveczky ámulva nézett reá.

— Haza? Ide? Hozzád?

— Hát persze, kis kosta. Én itthon maradok...

— Itthon? Nem értem.

— Hát hogy mondjam másképp? Magyarul mondtam: *itthon maradok!*

Draveczky hangosan fölnevetett s akkor a többiekre is elragadt a kacagás.

— Na, a te humorodat semmi sem tudja elpusztítani! De már ismerlek annyira, hogy nem teszel egykönnyen lóvá! „Itthon“ marad! Hehe! Halljátok, urak? Nem rossz! Ugye, mondtam, hogy valamivel megpróbál majd engem ugratni?

Kazay kedveskedve veregette meg a vállát, egyre csak mosolygott, csöndesen, jóízűen és csak annyit mondott:

— Gyertek be a sátoromba, nézzétek meg a fiamat.

Csak hogy jóltartotta a vendégeit, akkor nyílt lassú, megfontolt, kevés szóra a Kazay ajka.

A szeme a fia bölcsőjét ringatta s úgy mondta el komolyderűsen, hogy úgy érzi, jó sorsa vezérelte ide, hogy ez a világ az ő igazi világa, ez a szabad, gát-talan élet a neki teremtetett élet, feloldódott a lelkében minden kétség, minden kérdésre megnyugtató feleletet adott már neki a szűz napsugárban fürdő Őskelet... itt akar élni, nemesítő oltás akar lenni a gyümölcsét lassan, de annál ízesebbre érlelő ezredéves törzsfán, nevelője és ugyanakkor meghajtott fejjel neveltje ennek a tisztalelkű, bátor népnek.

Draveczky ámuldozva hallgatta a társaival együtt. Nem bírta, nem akarta elhinni, hogy igazat beszél. Jó darabig csak úgy félvállról, bolondozva cáfolgatta, de mikor egyre ugyanazt a választ kapta, haragos érvek özönével harsogta körül, akár a csaholó puli a reá sem hederítő, földbegyökerező lábú, méltóságos paripát.

Ezeregyszer hivatkozott a szent civilizációra, amely nagy kötelességeket ró a Kazay-féle, sokra hivatott emberekre, fantasztának bélyegezte, aki éppúgy megcsömörlik majd ettől a primitív lélettől, akár csak a hortobágyi csikósok társaságától, utóvégre a kirgiz pusztá sem más, mint egy nagyobbacska Hortobágy, Debrecen nélkül. Mikor már minden érvből kifogyott, vigyorogva vágta ki:

— Áá... tudom már... ismerlek én Ubul!... ez a jóképű fekete menyecske ragaszt itt! Dehát ez csak nem komoly ok, engedj meg! Felülteted a kasfarba, hazaviszed, meglesz az álomzugi majorodban a helyre kis cigányfattyával együtt, nem az első és nem is...

Kazay Ubulnak komor felhő tolt a homlokára, a szeme fenyegetően cikázott egyet és ökölbeszoruló keze veszedelmesen reszketett meg, mikor feldőrent a hangja:

— Vigyázz a nyelvedre! Az édes egy fiamról... a feleségemről beszélsz! Ha nem a sátram vendége lennél... semmi, na, dancs, napnyugati módra jár a lelked... nincs semmi baj, kis kosta!

Lehiggadva, elnézően, magasról mosolygott a kis tanárra.

Draveczky megkushadt. Csak most gondolt rá komolyabban, hátha erre a bolondságra is képes ez a bizarr, kikutathatatlan bensejű ember.

A nekikényszeredett csöndet az őrnagy törte meg.

— Egy szavam nekem is lenne hozzád, Ubul. Te császári és királyi tiszt vagy ma is. Pont! Neked kötelességed hazaigyekezni, amint csak teheted. Először igazolnod kell velem együtt a fogságba kerülésedet s azután tovább szolgálni. Pont! Ez a reglama. Schluss!

Kazay Ubul kiegyenesedve állott a fia bölcsőjénél és nem felelt semmit.

Reáhajolt a komoly, csillogószemű gyermekekre, megcírógatta, azután friss kimmiszsel kínálta a vendégeit.

— Ezzel az itallal jó üzleteket lehetne csinálni odahaza, — ízlelgette Holzwarth és arról kezdett beszélni, milyen szédületes tere nyílik majd a tőzsdéken a valutaspekulációknak és milyen nagy nehézségekbe fog ütközni a gazdasági kapcsolatok felvétele. Viszont új, érdekes lehetőségek, perspektívák is nyílnak majd.

Az őrnagy újra és újra fölemlegette, hogy az otthoni nagy fölfordulásba alighanem belereked a már útban volt magas rendjele, amiért ugyancsak megszenvedett pedig.

Draveczky messze elkerülgette az előbbi témát és azon lelkendezett, mi csoda pompás könyvet fog írni a nagy háború okairól, következményeiről.

— Lesz vagy harminc év! Ezzel okvetlen megszerzem a magántanárságot s ha minden jól megy, mégis csak kibőjtölöm a katedrát . . . Ubul, de igazán fel ne fortyanj megint! — micsoda remek könyvet hozhatnál össze te is ezekről az izé . . . ezokról a rokonaidról!

Kazay Ubul szóttalanul mosolyodott el. De azután egyre komorabb és komorabb lett az arca, ahogy elhallgatta a fecsegésüket, amellyel kis életük kis szálacskáit már innen ide-oda próbálgatták kötözgetni, hogy hogy lehetne majd legjobban érvényesülni, pénzt, pozíciót szerezni . . . ha legalább azzal csalogatták volna hazafelé, hogy bicskával, foggal, körömmel, ököllel együtt menjenek neki a vicsorgó, alattomos ellenséggyűrűnek, hiszen ő kész lenne akár föl is négyeltetni magát! de így? . . . ezekkel . . . ezért? Visszamenjen az alkonyi lélek közé? Nem, most még nem, majd egykor, ha ő nem is, hát majd a fiai, az unokái sokad, sokadmagukkal, mint a viharfelleg, sebesen, váratlanul, hogy újjászerjék a szürkületbe senyvedt, beteg világot . . . Őskelet egyesülő ősnépe nagy, száguldó útjában a maga nyergébe emeli majd a pislákoló mécs mellett virrasztva váró, ezer seb közt is megélő kis rokont és beleragadja ismét az erőt adó napsugarba . . .

Mint valami részegítő italt, úgy szívta magába ezt a messzi, izzó álmot, fény, bizakodás pezsgett minden porcikájában, a jelen eltörpült, semmivé veszett előtte, odaült a fia bölcsőjéhez, nem hallott semmit, csak az ő halk pihegését, nem látott mást, csak az ő arcocskáját s addig nézte babonás erővel, míg csak föl nem ébresztette a tekintetével. És Timur-Kücsüm, a vasék fiú nagy komolyan, sokáig bámult az apja égő, kérdő tekintetébe.

Kazay Ubul a Csapar tágasabb sátrához kísérté a vendégeit a világos, csillagos, tavaszi éjtszakában. A kis Tailak éppen akkor vette kötőfékre a rúd mellé szoktatott izmos herélteket.

— Ezekkel akár a Dunáig elmehettek, kis kosta!

— Még mindig *me*hettek? Nem *me*hetünk, Ubulkám?

— Amit mondtam: megmondtam. Én itthon maradok. De ha már csak-ugyan elindultok még a sötét hajnalon, egy darabig ellovagolok veletek. Igye-keznem kell vissza, mi is nagy út előtt állunk. Holnap reggel a törzs apraja-nagyja, lova, minden lábas jószága vígan kiterül a pusztákra.

Jóthé Péter szégyenkezve sompolygott elő a kis cókmókjával.

— Főhadnagy uram ... szómmal ne vitések, én a magam ríszirül ... tetszik tudni, a kis fődem, házam ... meg az a lány is ...

Kazay megveregette a vállát.

— Jól van Peti fiam ... neked ott a helyed.

— Igenis — mondta a kún legény és nem tudta, szóljon-e még, vagy hall-gasson.

Ahogy körülnézett a csillagfényben fürdő szabad világon, ahogy elhallgatta a nekiterülést valahogy előre megsejtő csikóménes türelmetlen dobaját, nehéz érzés szakadt a szívére és nagyot sóhajtott.

— Ubulkám, nekem ugyan azt súgja valami, hogy meggondolod magad, az éjszaka jó tanácsadó, de ha csakugyan maradnál ... lehetetlen! lehetetlen! isten-ugyse, nem tudom elhinni! ... ha bolond fővel itt maradnál, az ég tudja ugyan, mikor adhatnál innen hírt magadról, de akár üzensz, akár írsz, reám mindig szá-míthatsz, akár a vagyonodról akarsz rendelkezni, akármit ... én ... tudod ...

— Tudom, hogy jó fiú vagy és szeretsz, kis kosta! Majd írok a magántanárság érdekében ... nem árt ám egy kis turáni protekció!

Az őrnagy és Holzwarth hangosan nevettek.

— Ugyan kérlek, ahelyett, hogy komolyan ... Ubulkám, nagyon kérlek, ne temesd el itt magadat! Örültség lenne!

Kazay Ubul a csillagfényes, kékes éjszakába révedt. Az öreg Monguldur odáig ellátszó hatalmas sírdombján büszkén meredt a hosszú kopja az ég felé. A hold vértelen korongja átdöfött tar fej módjára ült meg rajta.

Szóltanul megindultak a a kívül szunyókáló Csapar, betessékelte a három vendég férfit a maga sátorába.

Egy darabig még eltűnődtek elalvás előtt s Draveczky újra és újra azt jósol-gatta:

— Ubul bolond volt egész életében, de ezt mégsem fogja tenni! Ugrat ben-nünket! Esküdni mernék rá mindennek dacára, hogy holnap velünk tart ... legfeljebb felpakolja azt a nomád némbert a porontyával együtt, az nagyon is kitelik tőle, de hogy ő itt maradna? ... örökre? olyan nincs a sifonérban!

A többiek már ásítottak, hamarosan hortyogni kezdtek valamennyien.

A titokzatos keleti éjszaka csöndjét csak a nyughatatlankodó csikók dobo-gása bizsergette meg olykor-olykor.

Kelet felől mintha csak a kisarjadzó, zamatos fű frissen érlelő párai szí-vódtak volna föl a sötét horizontvonal fölé, zsenge, zöldesfehér sáv remegett rá az égálgára.

Egy csikó zengedezve nyerített a pirkadat próbálkozása elé.

Innen is, onnan is fiatal legénykéek ugrottak talpra.

Kazay Ubul kilépett a sátrából és egyetlen nyújtózással messze kergette ma-gából az álmot, az éjszakát.

Fickó szökdelve rontott oda hozzá és hízelegve hemperedett a sárga csez-méje elé.

A sátrak mögül vígan kelepelt elő a három herélttel a rozoga tatár telyéga.

A csikók ágaskodni kezdtek, sehogyse lelték helyüket és vad izgalmuk alig bírták belezsúfolni a valamennyiükből egyszerre kiharsanó nyertésbe.

Csapar mosolyogva intett a sógora felé, hogy az utasok még alusznak, és besietett, hogy fölverje őket.

Jóthé Péter elemózsiát rakosgatott a kasfarba és nehéz szívvel pislogott hol Kazay, hol meg a ménés felé.

Fickó értetlenül, kíváncsiskodva rázta el a szeméről a gubancos téli szőrt és szerette volna kitudni, mi lesz itt, ki hova készül, de a nyugtalankodó, kapáló heréltekből nem vehetett ki semmit sem.

A keleti ég közeledő világos sávja egyre melegedett, mintha sárga virágok szirma ígéretőzött volna bele az almazöld párolgásba.

Kazay megfordult.

Nyugat szemhatára még most is ravatalos sötétben nyújtózkodott. Párlomha fekete madár suhant arrafelé és hamarosan belevesztett a ködös fellelzésbe.

A három útrakész ember sápadtan bukkant ki a sátor függőnye alól.

Kazay odasietett hozzájuk.

Draveczkynek az volt az első szava:

— Jössz, ugye Ubulkám?

— Hogyne, jó egypár futamodásnyit...

Az őrnagy arcát harag melengette, de mikor a heréltekre esett a pillantása, lenyelte amit mondani akart s rekedten csak annyit dörögött vezénylő eréllyel:

— Indulás! Schluss!

A kis Tailak elővezette a szikrázó szőrű Arszlánt, Kazay a hátán termett, az utasok felcihelődtek a kordéra, Jóthé az első ülésre erőltette a bégető báránypadra pislogó Fickót s a tatár megeresztette a gyeplőt.

A kordéban ülő emberek nyomott lélekkel, száz gonddal vesződvé borzongtak meg a rájuk özönlő hajnali szélben.

A sátrakból kacagva, viháncolva ugrált elő a leány- és asszonysereg amerre csak széttekintettek. Pántlika repdesett a hajukból, színes fátylaik lobogtak, a szemük csillogott, akár az elszéledésre, nekiszabadulásra váró csikóké. A tomboló ménés felől hirtelen nagy riadalommal rontottak elő a csikóslegénykék, bolondoskodva hajlongtak, integettek a fehérnép felé és széles lakodalmas kedvükben incselkedve gyujtottak rá a leánykérők ajkára cifrázott tojbasztarra:

*Esz-szelam alejkum, dsenge keldük
Jakhsiga dsilgan köb szelam berdük!*

Az asszonynép csiklandósan kacarászott, visszafeleselt, mintha a levegő ezeregy ezüst csengővel csendült volna meg.

— A tavasz, a végtelen pusztai tavasz muzsikál a szívükből — nevetett rájuk vissza a nyeregből Kazay, alig bírva lefogni a ménés felé bolonduló hatalmas sárga mént.

— Tulajdonképpen... nem is lehet olyan rossz élete ezeknek a pirospozsgás kőbori fickóknak — málázott el Draveczky. — De azt mégsem értem, hogy egy civilizált ember, mint Ubul...

Gyerekes báméskodással, fejét rázogatva kísérté szemével a barátját, amint hajnalos kedvre pezsdülve, elébük száguldott a puhán dobbanó, zöld bársonyba takarozó réten.

A kordé nyikorogva, panaszosan sírdogált, a kerekek messze fröccsentették a kátyúból a sarat, a tatár lépésre fogta a herélteket.

Előttük még mindig vastag, szürke fellegek keretezték gyászba a szemhatárt.

Hátuk mögül tisztán a fülükig ért még egyszer a ropogós dallam:

Esz-szelam alejkum, dsenge keldük...

Fickó nyöszörögve, nyugtalankodva figyelgette a visszafelé vágatató Arszlánt.

Jakhsiga dsilgan köb szelam berdük!...

A lógós rúgni, vágni kezdett, a lába utóljára is beleakadt a kiséfába, a tatár nagynehezen lefogta s Jóthé leugrott, hogy kiszabadítsa a rácsavarodó istrángból

Kazay odaügetett a kordé mellé.

Fickó nagyhirtelen lent termett a földön és az Arszlán hátamögött várokozóan lekuporodott.

— Ubulkám... utóljára kérlek... még nem késő! Gyere velünk... gyere velünk! Abszurdum lenne, *abszurdum!*

A messzi, zengő dalnak egy tépett foszlánya sólyomként suhant át a tájon s akárcsak fénné vált volna, úgy oszlott el az égre özönlő hajnali sugárzásban.

Kazay Kelet felé nézett s valamennyien önkéntelenül arra fordították a fejüket.

Mintha valami varázsoló vesszeje csalogatta volna elő, egymásután lángsárga virágok nőttek föl láthatólag a dombhajlás párologva izzó peremére.

A dús szirmok egyre királyibbra bomlottak, terjedtek, csillantak, s a dáriusi kertté kiszípkázó fényözönből még csak akkor emelte bele a tavaszi tájba vakító, kháni aranypalástos vállát maga a Nap. A nagy, ünnepi csöndbe erőteljesen csendült bele a Kazay hangja.

Engem ott várnak... Vissza kell már mennem! Szerencsés utat!

Egymásután megszorította a három némán feléje nyújtott kezét. Dravecky még egy kísérletet akart tenni, de ahogy a hajnali fényt visszaverő boldog szempárba tekintett, a tétova szó visszasompolygott az árnyékba rezzenő, kétkezésbe vesző lelkébe.

Kazay meglóbálta a süvegét, föl vágta a fejét és Kelet felé ugratta Arszlánt. Fickó nagyot, vidámat csahintott és a lovas után vetette magát.

— Fickó! Fickó! Fickókám! — rikkantott Jóthé.

— Hajts! Schluss! — ordított dühösen az örnagy.

Jóthé lekushadva törődött bele a veszteségbe s a kordé újra nekilódult.

Hirtelen csak utánuk csendült az elszáguldó lovas hangja:

— Fiúk! Fogódzatok meg a gödör szélén! És Kelet felé nézzetek! Mindig Kelet felé!

Harsány kiáltására még egyszer valamennyien utánafordultak.

Az ágaskodó mén hátán gögös-délcegen fölegyenesedve, karját búcsúzkodóan magasra emelve, áldozó táltosként, vakító aranyözönbe veszve omlott szemük elől a dombtetőről a nagy égi Khan kitárt kebelére.*

Mariay Ödön.

* Ezt az írásmat e tárgyú regényem vázlatánál tollrajznak tekintem. A kirtgizek szokásaira nézve Vámbéry „A török faj” című művét használtam forrásmunkául. Szerző.